

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

Katedra občanské výchovy a filosofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Péče o duši jako filosofický problém

The Care of the Soul as a philosophical problem

Jan Pochop

Vedoucí práce: doc. Mgr. David Rybák, Ph.D.

Studijní pro-
gram: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání — Základy společen-
ských věd se zaměřením na vzdělávání

PROHLÁŠENÍ AUTORA:

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Péče o duši jako filosofický problém potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12. 7. 2021

.....

podpis

PODĚKOVÁNÍ:

Chtěl bych moc poděkovat pedagogům na katedře OVF PedF UK v čele s vedoucím mé bakalářské práce, panem doc. Davidem Rybákem, Ph.D., kteří mě svými přednáškami přivedli k tomuto výsostně důležitému tématu. Zvláštní poděkování patří panu docentovi Rybákovi za vedení práce a cenné rady.

ABSTRAKT:

Tato bakalářská práce se zabývá péčí o duši. Cílem práce bylo vyjádřit, co myslíme péčí o duši, a připomenout její důležitost a úlohu v lidském životě, především pak v mládí. Pojem duše a způsoby jejího rozvíjení velmi úzce souvisejí s řeckým pojmem *paideia*, který je podrobně rozpracován v Platónově díle a který předznamenává vznik pedagogiky jakožto vědy. Proto se bakalářská práce zaměřuje i na výchovu a vzdělávání a snaží se znovu upozornit na jejich smysl a podstatu. Práce vychází z Platónových dialogů a Patočkových textů, zejména z jeho obsáhlých spisů a přednášek na téma péče o duši. Práce byla vypracována metodou analýzy vybraných Platónových a Patočkových textů za využití české i zahraniční sekundární literatury. Práce je členěna na 5 kapitol, z nichž první dvě přibližují čtenáři prostředí antických myslitelů a uvádějí ho do problematiky péče o duši, čímž vytvářejí teoretický úvod. Třetí kapitola se soustřeďuje na Platónovo dílo. Zejména se věnuje naukovému kurikulu představenému v Ústavě s poukazem na podobnosti s ním související. Čtvrtá kapitola se věnuje dílu Jana Patočky, který bývá považován za nejvýznamnějšího českého myslitele zabývajících se touto problematikou. Poslední kapitola je věnována možnostem sebepoznání. V závěru je zdůrazněn význam péče o duši a nutnost v této činnosti pokračovat. Je třeba nepodléhat vlivům, které se nás snaží přimět k tomu, abychom v ní ustali.

KLÍČOVÁ SLOVA: filosofie, péče o duši, Platón, vzdělávání, *παίδεια*

ABSTRACT:

This bachelor thesis deals with the topic of the care of soul. The goal of the work is to express what is meant by care of the soul and to remind its importance and its role in human life, especially at young age. The concept of soul and the ways of its development are very closely connected with the Greek concept of *paideia*, which is elaborated on in Plato's work and which foreshadows the beginning of pedagogy as a science. Therefore, the bachelor thesis focuses also on education and tries to pay attention to its meaning and essence. The thesis is based on Plato's dialogues and Patočka's texts, especially on his extensive writings and lectures on the topic of the care of soul. This work is written, when the key method is the analysis of selected texts using Czech literature as primary and foreign as secondary. The work is divided into 5 chapters. First two form a theoretical introduction to the context of the age of ancient thinkers and the issue of care of soul. The third chapter focuses on Plato's work itself. It deals with the educational curriculum introduced in the Republic with reference to the parable related to it. The fourth chapter looks on the work of Jan Patočka, who is considered the most important Czech thinker focusing on this issue. The last chapter is devoted to the possibilities of self-knowledge. In the conclusion, we state the care of soul and its necessity for remaining not succumb to the influences that try to force us to stop in this activity.

KEYWORDS: Care of the Soul, education, philosophy, Plato, *παιδεία*

Obsah

Úvod.....	7
1 Starověký helénský svět.....	9
2 Co je to duše a proč je o ni nutno pečovat?	12
2.1 Složky duše podle Platóna	13
3 Platón: „idea paideia“ – výchovný pohyb čili možnost přivádění k idejím.....	15
3.1 Několik poznámek k idejím – platónský trojúhelník: anamnesis a methexis	15
3.1.1 Podobenství obsažená v knihách VI a VII Platónovy <i>Ústavy</i>	16
3.1.1.1 Podobenství o slunci	17
3.1.1.2 Podobenství o úsečce	18
3.1.1.3 Podobenství o jeskyni	21
3.1.1.4 Podobenství o podvrženém dítěti	22
3.2 Platónovo naukové kurikulum	23
4 Patočkova <i>Péče o duši</i>	27
4.1 Vztah k Platónovi a <i>Negativní platonismus</i>	28
4.2 Areté a pravda jako neskrytost.....	29
4.3 Tři Patočkovy životní pohyby existence a chórismos.....	30
4.4 K výchově a vzdělávání	32
5 Nosce te ipsum.....	35
Závěr	37
Seznam zkratk Platónových děl	38
Seznam použité literatury.....	39

Úvod

V této bakalářské práci se pokusíme sledovat, co u Platóna znamenají pojmy *duše* (řecky ψυχή) a *παιδεία* [paideia] a budeme též sledovat souvztažnost těchto fenoménů. Budeme vycházet především z primární literatury, tj. z Platónových textů a sekundární literatury; zejména z Patočkových spisů k problematice ‚péče o duši‘.¹ Důležitým tématem pro tuto práci bude i vzdělávání a výchova. Přestože tyto pojmy samy o sobě přímo od Platóna nepocházejí, k jeho ideji paideia se významně vztahují. Zaměříme se na to, jaká dnes výchova je, kam směřuje, a má-li k tomu Platónova filosofie co říci. Za tímto účelem v práci probereme Platónem navržené naukové kurikulum, jak je nám předloženo v knize VII jeho *Ústavy*, a rovněž čtyři podobenství k této problematice se vztahující. Porozumět Platónovi by se nám však nemohlo podařit bez nastínění kontextu helénské doby, ve které byl činný tento myslitel, který je významný i pro současnou evropskou filosofii, která je vlastně dědičkou filosofie antického Řecka. Budeme hovořit o souvztažnostech mýtu a filosofie v antické době. Protože by se tato bakalářská práce měla týkat péče o duši, pokusíme se následně tento pojem nějak vymezit a vyložit. Zároveň budeme sledovat i to, zda je duše nějakým celistvým orgánem, či zda se skládá z nějakých částí a v takovém případě, jaké mezi jednotlivými složkami panují poměry. A pokud se podaří výsledky tohoto zkoumání vhodně utřídit a kategorizovat, budeme se pak moci pustit rovnou k rozboru Platónova díla a k tomu, co může jeho filosofie nabídnout současnému pojetí vzdělávání. To je dnes z hlediska poslání Pedagogické fakulty zcela zásadní otázkou. Představíme Platónovo naukové kurikulum s některými komentáři vlastními i s komentáři světových filosofů, kteří se již touto problematikou zabývali před námi. Na Platónově naukovém kurikulu pro nás bude nejdůležitější zachytit *jednotu* naukových oborů a též budeme sledovat korespondenci naukového kurikula s podobenstvími, která jim v *Ústavě* předcházejí. Jedním z cílů bakalářské práce je připomenout Platónovo naukové kurikulum a tím i vzdělávání ve jeho pravé podstatě a nikoli jen ve formálním provozu. Není to „jen tak „noc nebo den“ jako při hře střepinami“ (Resp. 521c)². Je to velmi závažné téma, které začíná být v dnešní době čím dál palčivější a ke

¹ V tom se obsah bakalářské práce liší od předběžné náplně práce.

² Srov. PLATÓN. *Ústava*. 6., opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2017, s. 414, pozn. 136: „Hra podobná jako u nás vyhazování mince „hlava – orel“... Výchova není hra, jež by mohla být ponechána náhodě, neboť tu jde o věc nesmírně vážnou.“

kterému nás přivádí především dílo A. Hogenové, N. Pelcové, D. Rybáka, Z. Zichy a dalších pedagogů vyučujících na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy.

Kromě Platónovy filosofie se dále budeme zabývat filosofií významného českého filosofa, mluvčího Charty 77, Jana Patočky. Byl to filosof, který na Platóna ve svém myšlení navázal a podrobně se zabýval naším tématem: péčí o duši. Jeho *Péče o duši* nás uvádí do jeho myšlení, které je složité a hluboké. My se budeme snažit o porozumění, nakolik to jen bude v této práci možné. Zaměříme se na některé Patočkovy pojmy, které pokládáme pro porozumění jeho *Péči o duši* za klíčové. A tak v této bakalářské práci zazní pojmy jako: alétheia, areté, chórismos a životní pohyby existence.

Protože se tato bakalářská práce má zabývat výchovou a vzděláváním, zaměříme se též na Patočkovu pojetí vzdělávání, což u Patočky znamená vzdělání *filosofické*. I zde bude patrná návaznost na Platóna, protože Patočka ví stejně jako Platón, že k pravému vědění může dojít jednotlivec pouze a jedině sám, a to tak, že se v něm narodí vhled do podstaty. Tento vhled přichází jako blesk, protože, jak to známe již od antických Řeků, *všechno velké se rodí v okamžiku*.

Na závěr práce bych rád upozornil na jeden z hlavních cílů, které si péče o duši klade, a to poznání sebe sama. Jaké jsou možnosti sebepoznání a jak je možné k němu dojít? Těmito a dalšími podobnými otázkami se budeme zabývat na následujících stránkách.

1 Starověký helénský svět

Chceme-li vystihnout pojem ‚péče o duši‘ (řecky ἐπιμέλεια της ψυχής) (Ap. 29e)³, bude nutno nejprve si přiblížit pojem duše. Jak říká Thomas Moore: „*Není možné přesně definovat, co to vlastně duše je. Definice je totiž intelektuální záležitost, zatímco duše dává přednost představivosti. Intuitivně víme, že duše má cosi společného s původností a hloubkou,*“⁴ ale pohledy na ni mohou být různé. Pro nás bude klíčové porozumět duši z perspektivy Platónovy filosofie, a aby toto bylo možné, budeme muset nejprve získat aspoň stručný přehled o kontextu doby, ve které byl tento myslitel činný. Platón bývá obvykle považován za nejvýznamnějšího filosofa antického Řecka. Jelikož ale Platón zakládá metafyziku, ze které my, novověci vyrůstáme a ve které se tak nějak automaticky pohybujeme a fungujeme, osobně bych se příliš nezdráhal označit ho za největšího filosofa vůbec. Tím se přikláním k tvrzení A. N. Whiteheada, který říká: „*Evropská filosofická tradice je jen řada poznámek k Platónovi.*“⁵

Především je nutno poznamenat, že antický člověk rozuměl světu úplně jinak, než jak mu rozumíme my, novověci. Pohled dnešního novověkého člověka, který pramení z evropské metafyziky, je na rozdíl od rozumění světu antických myslitelů ovlivněn dvěma dalšími vlivy. Na jedné straně je to ovlivnění židovskou tradicí přes křesťanství a za druhé subjekt-objektovým rozvržením světa, které má počátek ve filosofie francouzského myslitele Reného Descarta. Svět je dnes následkem těchto vlivů vnímán jako naše teritorium. Již v knize Genesis je psáno:

„*Tehdy Bůh řekl: „Učiňme člověka k našemu obrazu, podle naší podoby! Ať panují nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nad dobytkem, nade vši zemí i nad veškerou havětí lezoucí po zemi.*“⁶

Právě kvůli těmto vlivům člověk nabývá přesvědčení, že je pánem tvorstva a okolní svět, flóra i fauna jsou tu k jeho užívání. Bylo by však nesprávné nezdůraznit, že v židovské a křesťanské víře tím pro člověka vzniká i povinnost se o svět starat.

Naproti tomu v antice je na svět nazíráno tím způsobem, že člověk pojímá sám sebe jako součást kosmu, jako jsoucno mezi jsoucnými. Již v antice se rodí pochopení světa

³ Srov. PATOČKA, Jan. *Péče o duši I*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 59.

⁴ MOORE, Thomas. *Knihy o duši: pohled hlubinné psychologie a spirituálních tradic na problémy všedního života*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8529-6, s. 11.

⁵ WHITEHEAD, Alfred. *Process and Reality*. London: PEARSON, 1979, 448 s.

⁶ *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad*. 26. (17. opravené) vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2019. Kniha Genesis

jako universa. V kosmu, v universu, je pak obsažen všudypřítomný božský řád nazývaný logos.

Logos je podstatné jméno převzaté z řečtiny a vzniklo odvozením od řeckého slovesa λέγειν [legein], které se do češtiny překládá jako *usebrat*, a *to sebrat z původního založení a vložit do jednoduché jednoty*.⁷ Přeneseně pak logos znamená i slovo, což je logické, protože slovo je právě tím, co usebírání všechna jsoucná stejné podstaty dohromady. V kontextu takového světa musíme tedy nahlížet i duši.

Podle známé poučky, která zní: „[S]tejně se poznává stejným ([řecky – pozn. autora] γνωρίζειν τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον)“⁸, může Aristotelés, nejvýznamnější z Platónových žáků, dojít k tomu, že: „Duše je tak nějak vším.“⁹ Protože duše je tím, prostřednictvím čeho poznáváme vše, co poznáváme, pokud poznáváme. Proto tedy podle Aristotela duše musí být tím samým (co se jejím prostřednictvím poznává) nebo jeho způsob, avšak: „Samým jistě ne: není kámen v duši, nýbrž způsob.“¹⁰ V duši se setkáváme s myšlenkami, které odpovídají počátkům, jen bez matérie.¹¹ Duše zde není pochopena jako objekt. V pravém slova smyslu zde ještě vůbec nemůže být řeč o subjekt-objektovém rozvržení světa, který je vlastní dnes nám, novověkým. To je i jeden z důvodů, proč pro nás porozumění této filosofii může být problematické.

Co se týče prostoru a času, pohybujeme se v místě, které je nazýváno kolébkou dnešní evropské civilizace. Ocitáme se v Athénách někdy ve čtvrtém století před naším letopočtem. Myslitelé, o kterých se zmiňujeme a ještě se budeme zmiňovat, ovlivnili náš současný způsob uvažování. Tehdejší představa o světě byla mýtická. Teprve z mýtu se zrodila filosofie. Tak například Hélios nebyl pouze slunce na obloze, byl to též božstvem. Stejně jako Gaia, též to nebyla jen země, po které chodíme, nýbrž to bylo něco úctyhodného, až božského. V tomto kontextu je tedy třeba rozumět i duši.

„Tedy nade všechnu pochybnost, *Kebéte*, je duše nesmrtelná a nezničitelná a vskutku budou naše duše v *Hádu*.“ (Phd. 106d–107a)

⁷ HOGENOVÁ, Anna. K „usebírání“ [online]. [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: https://dl1.cuni.cz/plugin-file.php/508974/mod_resource/content/1/Anna%20Hogenov%C3%A1-K%20useb%C3%ADr%C3%A1n%C3%AD.pdf

⁸ JIRÁKOVÁ, Karolína. *Aristotelova teorie poznání: zaměření na induktivní metodu a její reflexi současnými autory* [online]. Plzeň, 2019 [cit. 2021-7-10]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/11025/37681>. Disertační práce. Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce doc. RNDr. Josef Moural, Ph.D., s. 108.

⁹ HOGENOVÁ, Anna. K „usebírání“ [online]. [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: https://dl1.cuni.cz/plugin-file.php/508974/mod_resource/content/1/Anna%20Hogenov%C3%A1-K%20useb%C3%ADr%C3%A1n%C3%AD.pdf

¹⁰ ARISTOTELÉS. *O duši*. Brno: Papežská knihtiskárna benediktnů rajhradských, 1885, s. 94.

¹¹ Tamtéž.

Starověký helénský svět je světem všudypřítomného mýtu s velmi propracovanou kosmologií. Řeckou mytologií byly pak inspirovány i četné další mytologie. Například když duše opustí tělo a směřuje podle řecké mytologie přes řeku Zapomnění, Léthé, do Hádu, jak je zmíněno v předešlé citaci, dojdou pak na místo, kde se objevují tři „*dcery Nutnosti, Moiry, bíle oděné, ověncené stužkami, Lachesis, Klóthó a Atropos, a zpívají k harmonii Sirén, Lachesis o minulém, Klóthó o tom, co jest, a Atropos o budoucím.*“ (Resp. 617c) Těmto Moirám odpovídají severské dísy Norny: Urd, Verdandi a Skuld, které sedávají u kořenů světového stromu Yggdrasil. A blíží se jim i slovanské sudičky. Samozřejmě takových podobností řecké mytologie s mytologiemi jiných národů bychom našli více, především pak s mytologií římskou, která právě na řeckou velmi silně navázala.

2 Co je to duše a proč je o ni nutno pečovat?

V minulé kapitole jsme nastínili kontext, v jakém musíme duši nazírat, a můžeme nyní navázat na myšlenku, že v závislosti na kvalitě pozemského života stihne po smrti duši v Hádu různý osud. Na tomto místě bych si pro lepší uvedení do problému rád vypůjčil slovníkové heslo od Jana Sokola:

„[D]uše, princip jednotlivého života (u Aristotela i u zvířat a rostlin), pův. souvisí s dýcháním. U Platóna a odtud i v křesťanství nehmotný, a tedy také nesmrtelný princip, oživující lidské tělo, nositel odpovědnosti. Odtud je »péče o duši« (Platón, Patočka) hlavním posláním člověka. Podle některých (upanišady, buddhismus, Pythagoras i Platón) se duše po smrti znovu vtěluje do nižších nebo vyšších těl podle toho, jak žily (metempsychóza); biblická náboženství tuto myšlenku odmítají. V novověku je d. »myslící věc« (Descartes), nehmotná stránka lidské bytosti, nebo nositel svobody a odpovědnosti (filos. existence). Souč. filosofie ji někdy nahrazuje “myslí” (angl. mind).“¹²

Jak tedy Jan Sokol uvádí, duše etymologicky souvisí s dýcháním¹³ a zjednodušeně řečeno se zdá, že platí následující relace: to, co dýchá, má duši. To není v rozporu ani s Aristotelovým pojetím duše, neboť i rostliny a bakterie skutečně dýchají. Pokud ale máme odpovědět na otázku, proč je potřeba o duši pečovat, bude pro nás v tuto chvíli nejdůležitější Platónův pohled na duši.

„Odpověz tedy, řekl Sókratés, co svým vniknutím do těla způsobí, že tělo bude živé? Duše, odpověď“ (Phd. 105c)

Duši rozumějme především jakousi substancí, která oživuje tělesnou hmotu.¹⁴ I když, jak později sám Jan Sokol v jednom ze svých posledních rozhovorů zdůrazňuje: *My si myslíme, že duše je něco, co někde (ve světě – pozn. autora) je. Už Descartes s tím měl problém a ptal se, kde jí tedy máme. Až přišel na to, že je to šišinka, ta žláza, která spojuje dvě hemisféry mozkové.“¹⁵ Ale dále v rozhovoru J. Sokol říká, že takové vysvětlení by nás pravděpodobně též příliš neuspokojilo.¹⁶ Daleko spíš se mu líbí vysvětlení*

¹² SOKOL, Jan. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. 6., rozšířené vydání (ve Vyšehradu 4.). Praha: Vyšehrad, 2010, 368 s. Moderní myšlení, s. 261.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ PLATÓN. *Faidón*. Přeložil a vysvětlivkami opatřil František Novotný. Šesté, opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2005, s. 76.

¹⁵ SOKOL, Jan a Petr VIZINA. *Jak pečovat o duši | Jan Sokol* [online]. Meltingpot, 2020, 15. 12. 2020 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=JmN4HhIgx-g>

¹⁶ Tamtéž.

jiného filosofa, který o tom povídal: „*Neříkej, že ‚máš‘ duši, nýbrž si uvědom, že ty ‚jsi‘ ta duše!*“¹⁷ Což nás zároveň ale odvádí mírně stranou k descartovskému „*ego cogito*“.

O existenci této nesmrtelné substance byli patrně přesvědčeni už starověcí Egypťané. Proto balzamovali tělo, aby se do něj duše mohla později vrátit. Zajímavostí pro nás dnes může být, že při mumifikaci byl odstraňován mozek. Zdá se tedy, že pro tento účel byl považován za postradatelný.

Na tomto místě bych rovněž rád upozornil na skutečnost, že dnes již máme zkušenost i se zvláštními poruchami vědomí. V takových případech lze těžko určit, jak se to má s duší. Zároveň díky novým léčebným technologiím dochází k situacím, kdy jsme stavěni před nové etické otázky, např. zda již můžeme pacienta odpojit od přístrojů, které ho *udržují při životě*, neboť je těžké vymezit, co *život* vlastně znamená.

Výše jsme nastínili, co myslíme pojmem duše. Nyní zbývá odpovědět na otázku, proč je o ni nutno pečovat. Jak již bylo řečeno výše, máme za to, že duše jest nesmrtelnou. Dává život, a nemůže tedy přijmout opak života, tj. smrt.

„Ale toto zasluhuje úvahy, mužové, řekl Sókratés, že je-li vskutku duše nesmrtelná, vyžaduje péče, a to netoliko pro tento čas, po který trvá takřečené žití, nýbrž pro všechny, a bylo by to tedy takto, jak se zdá, hrozná nebezpečí, jestliže ji člověk zanedbá. Neboť kdyby byla smrt odloučením ode všeho, byla by to výhoda pro lidi zlé, že by se smrtí zbavili zároveň i těla i spolu s duší své špatnosti; takto však, když je zřejmé, že je nesmrtelná, není pro ni asi žádného jiného uniknutí ani záchrany od zlého nežli to, aby se stala co nejlepší a nejrozumnější. Vždyť když jde duše do Hádu, nebere s sebou nic jiného kromě svého vzdělání a své výchovy, kteréž věci podle vypravování zemřelému také nejvíce prospívají nebo škodí hned na začátku cesty na onen svět.“ (Phd. 107b–d)

Proto jedna z antických definic filosofie zní: *starání se o smrt*. Protože cílem lidského snažení má být starost o to, abychom byli za života dobří a vedli dobrý život, neboť smrtí nezbavíme svou duši špatností. Kdyby to tak totiž nebylo, plynula by z toho výhoda pro lidi zlé, a to by bylo *nespravedlivé*.¹⁸

2.1 Složky duše podle Platóna

Aby Platón vylíčil, jaké má duše složky, užívá – jak je to pro něj typické – i v této problematice obrazného vyjádření:

¹⁷ SOKOL, Jan a Petr VIZINA. *Jak pečovat o duši* | Jan Sokol [online]. Meltingpot, 2020, 15. 12. 2020 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=JmN4HhIgx-g>

¹⁸ K motivu spravedlnosti srov. PLATÓN. *Kniha I*. In: *Ústava*. 6., opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2017, s. 41–78.

„Dejme tomu tedy, že se podobá srostlině okřídleného spřežení a vozataje.“
(*Phaedr.* 246a)

Podle tohoto obrazu má duše tři části (stránky, schopnosti): rozum (řecky λογιστικόν) v obraze zastupovaný vozatajem, vznětlivou část čili vášně (řecky θυμοειδής) a žádostivost (řecky επιθυμητικόν), které jsou zastupované dvěma koňmi. Těžký úděl člověka spočívá právě v tom, že na rozdíl od spřežení božského, které je charakterizováno oběma koňmi s dobrými vlastnostmi, u člověka je to směsice. Slabým článkem je právě onen druhý kůň, vyznačující se vlastnostmi zlými a špatnými. Proto je řízení takového spřežení obtížným úkolem (*Phaedr.* 246b).

Jak si toho žádá vědecké zkoumání, klade si Platón dále otázku, zda se při některé z těchto jednotlivých schopností zapojuje duše celá, či jen její odpovídající část, což dále zkoumá (*Resp.* 436a–b). Uvádí nejprve paralelu s člověkem, který stojí, ale současně pohybuje rukama a ptá se Glaukóna, se kterým vede dialog, zda by se o takovém člověku dalo říct, zda je v pohybu, či nikoli (*Resp.* 436c–d). Následně uvádí paralelu s vlkem, který se nachází stále v jednom místě, zároveň však vykonává kruhovitý pohyb (*Resp.* 436d–e). Paralelou tedy je, že stejně jako v případě názorných příkladů je těžké rozhodnout, stejně tak je složité odpovědět na otázku ohledně částí duše. Podobné úvahy již souvisejí s dialektikou, kterou později (viz kapitolu *Platónovo naukové kurikulum*) ustaví naukou, která nás vede k nejvyššímu stupni poznání. Není totiž smysluplné dohadovat se v takových případech, zda se dané těleso pohybuje, či nikoli, nýbrž nejprve stanovit, jaký druh pohybu myslíme. Následně již se může ukázat celé jsoucno v pravdě.

3 Platón: „idea paideia“ – výchovný pohyb čili možnost přivádění k idejím

Proč se zde zabývám právě Platónovou *Ústavou*, když píšu text v posledku se týkající pedagogiky? Je možno namítat, že tato kniha je přece dílo v zásadě politické. Na to ale odpovíme s J. J. Rousseauem: „*Chcete-li si udělat představu o veřejné výchově, přečtěte si Platónovu Republiku* (tj. *Ústavu* – pozn. autora). *Není to dílo politické, jak se domnívají ti, kdož posuzují knihy jen podle názvu, nýbrž nejkrásnější pojednání o výchově, jaké kdy kdo napsal.*“¹⁹ Proč má tedy smysl znovu se tímto dílem zabývat, když to už udělali jiní? A má to tedy vůbec smysl? Myslíme si, že ano, protože v dnešním provozu vzdělávání bývá častokrát zapomínáno na jeho *podstatu*.

„*Pokud k podstatě vzdělávání patří přivádění člověka k vzhledu do podstaty, bez tohoto vzhledu do podstaty tu snad máme efektivně řízené procesy vzdělání, ale žádné vzdělání. V této proměně vědy a vzdělání na pouhý provoz – a v tom musíme přiznat manažerskému řízení jeho efektivitu – se vytrácí jakýkoliv erós.*“²⁰

Nejen z tohoto důvodu, tedy kvůli připomenutí toho, jaká je vpravdě podstata vzdělání, myslím, že má smysl znovu se k Platónovým dialogům vracet. Proto bych se v následujícím textu rád věnoval jednotě výchovných disciplín, jak je nalzáme v knihách VI a VII Platónovy *Ústavy*. Především je zde předvedena výchova jako jednotný životní pohyb, který se netýká jen jednotlivce, ale celé obce, pokud má žít dobře. A při tom využívá Platón paralely mezi spravedlností obce a jednotou duše.

3.1 Několik poznámek k idejím – platónský trojúhelník: anamnésis a methexis

V Platónově filosofii nalzáme nový způsob vztahování se ke světu. Platón objevuje, že je vícero oborů jsoucna. Některá tak nalzáme v přirozeném světě, jiná, absolutní jsoucna, nejsme schopni zakoušet žádným z našich smyslů, nýbrž je zakoušíme duší. Abychom se k této filosofii přiblížili, myslíme nyní trojúhelník, jehož první vrchol bude představovat naši duši a druhý *svět*, který pozdější filosofové nazvou přirozeným. Úsečku mezi těmito dvěma body nazvěme zkušenost (řecky *ἐμπειρία*). Zkušenost je tedy způsob, jakým se naše duše vztahují *ke světu*. Kromě duše a světa však dle Platónovy filosofie existuje ještě další, třetí vrchol trojúhelníku, který se někdy nazývá absolutno nebo ideje. S tímto vrcholem nemůže mít duše v přísném slova smyslu

¹⁹ ROUSSEAU, Jean-Jacques. *J. J. Rousseau a jeho pedagogický odkaz: výběr z pedagogického díla*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, s. 55.

²⁰ RYBÁK, David. *Fenomenologické redukce a vzdělání*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019, s. 7.

žádnou zkušenost, proto vztah mezi duší a světem idejí nazývá Platón jinak, a sice rozpomínání (řecky ἀναμνησις). Právě o tento vztah pak jde v Platónově kurikulu především. A konečně mezi idejemi a světem je vztah podílu, účasti (řecky μεθεξις). Smyslové vnímání je jen podnětem k rozpomínání na ideje.²¹

Ideje jsou jakýmsi dokonalým předobrazem (z řeckého εἶδος, původně obraz) jsouceny ve světě, ve kterých se zrcadlí.

Než přistoupíme k rozboru obrazných vyjádření obsažených v Platónově *Ústavě*, bylo by namísto obhájit a vysvětlit paradox, že Platón těchto obrazných vyjádření používá, přestože – jak ještě budeme pozorovat – obrazné poznání sám považuje za vůbec nejnižší stupeň poznání. Myslitel však není s to říct pravdu o jevech. Pravdu totiž nemůže vůbec nikdo vlastnit. Vyjádřeno slovy Emanuela Rádlá:

*„Proto učil (a to jest největší věc v jeho učení), že pravda jest dříve, než jsme se narodili, že její vládu jen objevujeme. Mnohokrát jsem čítal o tomto Sokratově učení, ale chápal jsem je jen jako zajímavost, kdežto ale jde o sám základ metafyziky; odtud pochází Platonovo učení o ideách. Nemáme pravdu, řekl bych, nýbrž pravda má nás; neustanovujeme ji, nýbrž rodíme se do ní.“*²²

To je tedy důvod, proč Platón nepředává (a ani nemůže předat) skutečné vědění. Protože stejně jako vhléd do podstaty věci nemůže provést učitel za žáka, nemohl ani Platón toto učinit pro své čtenáře. Každý musí tento vhléd učinit sám za sebe, poprvé a naposledy, a pedagog k tomu může člověka pouze přivádět. Platón též pracuje s celkovou architektonikou svých dialogů, která je dopředu a velmi dobře promyšlena. Mezi jednotlivými částmi jsou vztahy, které musí čtenář být s to vzít v potaz, aby plně porozuměl chodu dialogu. Jinak řečeno, nejde jen o obrazy, ale též o vztahy mezi jednotlivými sledovanými souvislostmi – konkrétní příklady uvidíme níže.²³

3.1.1 Podobenství obsažená v knihách VI a VII Platónovy *Ústavy*

V Platónově dialogu *Ústava*, který bych na dalších stránkách rád rozebíral, se objevují důležitá místa pro celou Platónovu filosofii, která jsou dnes známá jako podobenství o slunci, o úsečce a o jeskyni. Podobenství to vpravdě jsou a důvod, proč Platón

²¹ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filosofie*. 3. vydání., 2. v Portálu. Praha: Portál, 2010, s. 45.

²² RÁDL, Emanuel. *Útěcha z filosofie* [online]. V MKP 1. elektronické vydání. Praha: Městská knihovna v Praze, 2020, 1. 7. 2020 [cit. 2021-5-12], s. 13.

Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/52/84/43/utecha_z_filosofie.pdf

²³ K celkové architektonice Platónova dialogu *Ústava* srov. DORTER, Kenneth. The Divided Line and the Structure of Plato's "Republic." *History of Philosophy Quarterly* [online]. [Champaign, IL]: University of Illinois Press on behalf of North American Philosophical Publications, 2004, 20. 6. 2004, 21(1), 1–20 [cit. 2021-6-29]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/27744972>

podobenství sám používá, přestože o nich hovoří jako o nejnižším stupni poznání, jsme zmiňovali výše. Níže je o těchto podobenstvích stručně pojednáno v pořadí, v jakém po sobě v *Ústavě* následují. Tři z uvedených podobenství spojuje společná tematika, kterou je problém stupňů jsoucího, kterému odpovídají stupně poznání. Nejvyšší z idejí je idea dobra a právě ta ‚je‘ tím, co dává všemu „*bytí a jsoucnost, ačkoli dobro není jsoucnost, nýbrž vyniká ještě nad jsoucnost důstojností a mocí*“ (*Resp.* 509b), a my se s ní poprvé setkáváme v podobenství o slunci a následně i v podobenství o úsečce. V podobenství o jeskyni je ústředním tématem možnost vztahování se k idejím. V těchto podobenstvích se setkáme se dvěma pohyby duše; s pohybem vzhůru (řecky *ἀνάβασις*), který budeme sledovat ve vzestupném pohybu po úsečce směrem k ideji dobra a při vyvádění z jeskyně a druhý pohyb směrem dolů (řecky *κατάβασις*), který duše prodělává při opačném směru. Mezi třemi podobenstvími, která spolu souvisí, uvádíme ještě jedno podobenství vztahující se k tématu, které budeme sledovat ještě níže – a tím je dialektika jakožto nejvyšší nauka v Platónově naukovém kurikulu. A do vztahu k dialektice jsou dále uvedena i zbývající tři podobenství (*Resp.* 531d–534e).

3.1.1.1 Podobenství o slunci

V tomto podobenství (*Resp.* VI, 506–509)²⁴ se čtenář setkává s nejvyšší platónskou ideou: s ideou dobra, kterou později nalezneme na konci Platónovy úsečky v podobenství o úsečce a která je *příčinou rozumového vědění* (*Resp.* 508e). Jako v případě dalších Platónových dialogů, i zde jako hlavní postava vystupuje Sókratés, jak ho Platón prezentuje (proto dále Platónův Sókratés); tentokrát vede řeč s Adeimantem, který mu odpovídá. „*Otázku o podstatě dobra nechme prozatím stranou,*“ říká Platónův Sókratés úvodem k podobenství o slunci. Slunce nazývá ‚*dítětem dobra*‘ (*Resp.* 506d–e). Dále hovoří Platón o tom, co bylo řečeno již dříve, že „*jest mnoho věcí krásných a mnoho dobrých*“ (řecky *καλά και ἀγαθά*) a dále o vnímatelných jsoucnech, že je „*vidíme, ale rozumem nevnímáme, o ideách pak zase, že je rozumem vnímáme, ale nevidíme.*“ (*Resp.* 507b–c) Tím se dialog posouvá ke zraku a dalším smyslům. Platón hovoří o tom, že ke zraku, na rozdíl od ostatních smyslů, je potřebná kromě samotného smyslu, zde zraku a vnímaného, tedy pozorovaného objektu ještě ‚*třetí věc*‘ (řecky *τρίτον γένος*) či složku (*Resp.* 506c–d). Co Platón touto třetí složkou myslí, se objasní záhy:

²⁴ Vymezení rozsahu podobenství je jen velmi přibližné. Platón sám text podobenství v dialogu nijak zřetelně neohraničuje, podobně jako ani rozdělení celého díla na Knihy I–X patrně nepochází od něj (viz NOVOTNÝ, František. *O Platonovi. Díl II.* – Dílo. Praha: Jan Laichter, 1948, s. 177).

„Nuže, kterému z bohů na nebi přičíst tuto moc, že nám jeho světlo dává, (...) – (...) jest zajisté patrné, že se tážeš na slunce²⁵.“ (Resp. 508a)

Jak poznamenává Egil A. Wyller: „Z přísně fyzikálního hlediska existuje také třetí složka běžné situace vnímání, totiž médium, ve kterém dochází ke spojení subjektivní a objektivní složky a kterým je zejména vzduch.“²⁶ Což je věcná poznámka, ale na tomto místě Platónovi o fyzikální hledisko nejde. Naopak podrobněji tuto problematiku rozpracovává v textech zabývajících se fyzikou „(zejména v *Timáiovi*)“²⁷. Dále Wyller hovoří o důležitosti zraku pro antické myslitele: „Volba optické oblasti je charakteristická pro platonský přístup k filosofování vůbec. Řekové bývají obecně nazýváni „mysliteli oka“ a Platón jím byl v první řadě.“²⁸ Což Platón dotvrzuje svými slovy: „Zdalipak jsi přemýšlel o tom, kterou nejcennější přednost dal tvůrce našich smyslů schopnosti viděti i býti viděn?“ (Resp. 507c)

O zraku dále hovoří takto: „Neboť zrak jest z našich tělesných smyslů nejbystřejší, ale moudrost jím nevidíme – (...)“ (Phaedr. 250d) jsa si vědom toto, že „zrak není sluncem (...) avšak jest, myslím, ze smyslových ústrojí ústrojím slunci nejbližším.“ (Resp. 508a–b) Co se potom týče vztahu slunce a světla, o tom Wyller říká, že nestojí v téže rovině, nýbrž že slunce je světlu nadřazeno, jsouc jeho příčinou.²⁹ Zde je vhodné poznamenat, že snad není zcela náhodná zvuková podobnost slov ‚svět‘ a ‚světlo‘ a dále slov ‚vidění‘ a ‚vědění‘, podobně jako v řečtině: οὐράνιος (nebe) a ορατός (viditelný).³⁰ Závěrem podobenství o slunci Platónův Sókratés vysvětluje, proč na začátku mluvil o slunci jakožto o ‚dítěti dobra‘. To, co umožňuje slunce ve světě viditelném, to totiž umožňuje analogicky idea dobra ve světě myšleném (Resp. 508c–d, 509d). Tímto závěrem výklad plynule navazuje na další podobenství, které proto nelze chápat od toho předešlého odděleně.

3.1.1.2 Podobenství o úsečce

„Představ si tedy, že to jest, jako bys vzal přímkou, rozdělenou ve dva nerovné úseky; pak rozděl dále jeden i druhý úsek v témže poměru, úsek náležící oboru viditelnému i úsek oboru pomyslného, a dostaneš podle poměrné zřetelnosti a nezřetelnosti

²⁵ Přestože je to otázka na boha, uvádí se slunce s malým počátečním písmenem; srov. řecký text *Ústavy*: zde též s malým písmenem *ἡλιος*.

²⁶ WYLLER, Egil Anders. *Pozdní Platón: tübingské přednášky 1965*. Praha: P. Rezek, 1996, s. 30.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Tamtéž, s. 29.

²⁹ Tamtéž, s. 31

³⁰ PLATÓN. *Ústava*. 6., opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2017, s. 414, pozn. 131.

v oboru viditelném jeden úsek jakožto obrazy – těmi obrazy pak myslím především stíny, dále zrcadlení na vodě i na všem, co má pevnou, hladkou a lesklou plochu, a všechno takové, rozumíš-li mi.

Však rozumím

Druhým pak úsekem budiž ti tedy to, co tyto obrazy představují, živočichové kolem nás, všechno rostlinstvo a vše, co náleží mezi umělé výrobky.

Dobře.“ (Resp.VI, 509d–510a)

Touto citací je uveden myšlenkový model známý jako podobenství o úsečce, který je zásadní důležitosti pro Platónovu filosofii. Následujme Platóna v jeho myšlení a představme si úsečku AB, která bude představovat všechny možné stupně poznání. Tuto úsečku rozdělme bodem C v jedné třetině délky. Ve stejném poměru, tedy 1:3, rozdělme i nově vzniklé úsečky AC a CB (bodem D v jedné třetině délky úsečky AC a bodem E v případě úsečky CB). Tím nám vzniknou 4 oddíly, kde platí následující vztah:

$AD : CD = AC : CB$. Nyní si tyto celky pojmenujme. Úsečku AC nazvěme *oblastí viditelného* (řecky *όρατόν*) a úsečku CB *oblastí myslitelného* (řecky *νοητόν*). Oblast viditelného je dále rozdělena na obrazy (stíny, zrcadlení na vodě, aj.) a na to, co tyto obrazy představují, tedy smyslově vnímatelné věci (živočichové, rostliny, výrobky...). Konečně úsečka CB budiž rozdělena na věci matematické (řecky *μαθήματα*) a ideje. Cílem tohoto podobenství je přiblížit čtenáři Platónovo přesvědčení, že totiž různým druhům poznávaných jsoucn odpovídají různé druhy poznání.³¹ Jsoucná náležící do oblasti vnímatelných jsoucn se vyznačují nižším stupněm jsoucnosti, neboť jejich bytí není trvalé, jinými slovy vznikají a zanikají, podléhají časovosti. Naproti tomu jsoucná náležící do oblasti myslitelného – ideje a mathémata – jsou jsoucnou dokonalejšími, jelikož jsou trvalá a jejich platnost neměnná. To, že se některá jsoucná vyznačují menším nebo větším stupněm jsoucnosti než jiná, může na první pohled působit poněkud zvláště. Pokusíme se to ozřejmit v duchu W. Bröckera, který nás zpravuje o Platónově objevu *ontologického komparativu*.³² Bröcker uvádí tuto problematiku jazykovědným rozbohem, kdy vysvětluje, že od slovesa můžeme vytvořit přídavné jméno, jako například od slovesa *troufat si* můžeme vytvořit přídavné jméno *troufalý*. Takto vzniklé přídavné jméno pak můžeme stupňovat, tj. vytvořit druhý stupeň, komparativ; v tomto případě

³¹ PLATÓN. *Ústava*. 6., opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2017, s. 414, pozn. 132.

³² BRÖCKER, Walter. Platons ontologischer Komparativ. *Hermes* [online]. [Stuttgart]: Franz Steiner Verlag, 1959, 1959-12, 87(4), 415–425 [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/4475085>

troufalejší. Avšak ne u všech slov je druhý stupeň smysluplný. Například slovo *rychlejší* má smysl, protože někdo skutečně může být ‚více rychlý‘ než někdo jiný, tj. může mít vyšší míru dané vlastnosti. Naproti tomu například výraz *identičtější* smysl nemá. Nic nemůže být ‚více identické‘ než něco jiného.³³ S tím souvisí i motiv stejnosti a totožnosti; pokud jsou dvě věci stejné, pořád jsou to dvě věci. Pokud jsou ale dvě věci totožné, jsou jen jednou věcí.³⁴ Ale zpět k ontologickému komparativu. Ten je slovně v *Ústavě* v českém překladu od Františka Novotného vyjádřen slovem *skutečnější* (řecky μάλλον óv), doslovně to však znamená ‚více jsoucí‘. V německém překladu *Ústav* od někdejšího rektora berlínské univerzity, F. D. E. Schleiermachers, je to vyjádřeno slovy ‚*mehr Seienden*‘, což je možná výstižnější.³⁵ Jednoduše řečeno jde jen o to, že některá jsoucna jsou trvalá, na rozdíl od těch, která podléhají vzniku a zániku. S tím souvisí i Platónovo vymezení vědění (řecky επιστήμη). Skutečné vědění totiž můžeme mít pouze o jsoucnech *nazíratelných myslí* (*Phaedr.* 247c–d), na rozdíl od *vnímatelných* jsoucenc, o kterých naopak můžeme mít pouhé mínění (řecky δόξα)³⁶ – viz tabulku od Zdeňka Kratochvíla (Tab. 1).

Tab. 1: *Platónovo podobenství o úsečce; jejíž díly jako mapa zobrazují veškerenstvo*³⁷

Základní rozdělení z hlediska způsobu přístupu		Základní rozdělení z hlediska statutu poznávání		Jemnější rozdělení podle obsahu úseku (jen česky)	Jemnější rozdělení podle schopnosti duše, která se k obsahu daného úseku vztahuje		
česky	řecky	česky	řecky		česky	řecky: Platon	latinsky (M.Ficino)
nazíratelné myslí	noéton	vědění	epistéme	ideje	mysl, duch	nús	intellectus (intelligentia)
				matematické objekty	rozum	dianoia	ratio (cogitatio)
vnímatelné	aisthéton	mínění	doxa	běžné věci	důvěra, víra	pistis	fides (fides)
				nápodoby věcí, obrazy, stíny, představy...	zobrazení, nápodoba	eikasia, (mimésis)	simulatio (assimilatio)

³³ BRÖCKER, Walter. Platons ontologischer Komparativ. *Hermes* [online]. [Stuttgart]: Franz Steiner Verlag, 1959, 1959-12, 87(4), 415–425 [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/4475085>

³⁴ K motivu stejnosti a totožnosti srov. HOGENOVÁ, Anna. *Co je to jednoduhost?* [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/507742/mod_resource/content/1/Anna%20Hogenov%C3%A1-Co%20je%20to%20jednoduhost.pdf

³⁵ BRÖCKER, Walter. Platons ontologischer Komparativ. *Hermes* [online]. [Stuttgart]: Franz Steiner Verlag, 1959, 1959-12, 87(4), 415–425 [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/4475085>

³⁶ Tamtéž.

³⁷ KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Platónovo podobenství o úsečce; jejíž díly jako mapa zobrazují veškerenstvo* [online]. 2008. [cit. 2021-6-16]. Dostupné z: <http://www.fysis.cz/Texty/Pracovna/usecka.htm>

3.1.1.3 Podobenství o jeskyni

Podobenství o jeskyni (*Resp.* VII, 514–520) je z těchto podobenství nejrozsáhlejší a asi i nejznámější. Setkáváme se s ním prostřednictvím Platónova Sókrata, který líčí Glaukónovi situaci vězňů v jeskyni:

„*Pomysli si lidi jako v podzemním obydlí, podobném jeskyni, jež má ke světlu otevřen dlouhý vchod zšíří celé jeskyně, v tom obydlí již od dětství žijí spoutáni na nohou i na šjích, takže zůstávají stále na témže místě a vidí jedině dopředu, ale nemohou otáčeti hlavy, protože jim pouta brání; vysoko a daleko vzadu za nimi hoří oheň a uprostřed mezi ohněm a spoutanými vězni jest nahoře příčná cesta, podél níž si myslí vystavěnou zídku na způsob přepážek, jaké mívají před sebou kejklíři a nad kterými ukazují své kousky.*

Dobře.

Mysli si pak, že podél této zídky chodí lidé a nosí všelijaké nářadí, přečnívající nad zídku, také podoby lidí a zvířat z kamene i ze dřeva i všelijak vyrobené, přičemž jedni z nosičů, jak se podobá, mluví, druzí pak mlčí.“ (*Resp.* VII, 514a–c)

Glaukónovi se zdá takový obraz podivný, ale Platónův Sókratés vysvětluje, že jsou podobní nám (*Resp.* 515a). Wyller situaci vězňů v jeskyni, kteří jen sedí a pozorují hru stínů, přirovnává ke sledování televize.³⁸ Je to takový stav, kdy je o naše základní potřeby postaráno, a tak jsme vlastně spokojeni, protože se domníváme, že nic jiného nepotřebujeme a ani nic jiného neznáme. Podle Platónova Sókrata by tito lidé v jeskyni pokládali patrně stíny za skutečné předměty (*Resp.* 515b).

Dojde ale k situaci, kdy jeden z vězňů je osvobozen z pout a doslova přinucen vstát a pohledět na skutečné předměty, jejichž stíny prve viděl. Při takovém pohledu cítí bolest v očích (*Resp.* 515c). Nakonec je vězeň násilím odveden zcela ven z jeskyně, což je spojeno s velkou bolestí. Když je venku, zprvu nic nevidí, neboť je oslepen silou slunečního světla (řecky φως), kterému musí nejprve přivyknout (*Resp.* 515e–516a). Nejdříve by však mohl pohledět jen na noční oblohu, světlo hvězd a měsíce, než by byl schopen konečně vidět i ve dne slunce a jeho svit (*Resp.* 516b). Nakonec by si prý vězeň utvořil takový názor, že slunce jest i původcem toho všeho, co viděl v jeskyni, a když by vzpomněl na své bývalé spoluvězně, sám sebe by pokládal za šťastnějšího o jich by litoval (*Resp.* 516c). Platónův Sókratés se s Glaukónem shodují, že když by se náš vězeň vrátil zpět do jeskyně, patrně by byl ostatním pro smích, že *tam nahoře* přišel o zrak,

³⁸ WYLLER, Egil Anders. *Pozdní Platón: tübingské přednášky 1965*. Praha: P. Rezek, 1996, s. 47.

když teď v jeskyni (dokud oko znovu nepřivykne přítmi) vidí hůře, a že kdyby se pokoušel osvobodit některé další z vězňů, nejspíš by byl jimi zabit (*Resp.* 516e–517a).

Následně Platón potvrzuje návaznost na dvě podobenství uvedená výše – prostor jevící se zraku přirovnává k žalárnímu příbytku a světlo ohně zase slunci (*Resp.* 517a–d). Pokud duše začne nazírat *věci božské*, má touhu směřovat jen vzhůru a tam prodlévat a vracet se k *věcem lidským* se jí příliš nechce (*Resp.* 517c–d). Zde tedy končí obrazová část podobenství a začíná se část, kde jest čtenáři vysvětleno, že zde platí analogie mezi zrakem v podobenství o jeskyni a vjemy duše (*Resp.* 517d–518b). Vzhledem k výše řečenému dojde dialog nakonec k mínění, že vzdělání není „*vnášením znalostí do duší, jako vnášením zraku do slepých očí, ale spíše obracením duše správným směrem, aby mohla přímo vidět a kontemplovat dobro*“ (*Resp.* 518b–d), jak to pěkně rozebírá Kenneth Dorter.³⁹

3.1.1.4 Podobenství o podvrženém dítěti

K těmto třem podobenstvím, která po sobě v *Ústavě* následují a která se běžně uvádějí, my připojíme ještě jedno, které pochází z druhé poloviny knihy VII. Toto podobenství jsem nazval podobenstvím o podvrženém dítěti. Těmi slovy je totiž uvozeno a o to také v podstatě v tomto podobenství jde. V obrazové části podobenství se nám předkládá situace, kdy je dítě adoptováno adoptivními rodiči, které dítě zprvu považuje za své *pravé* (dnes bychom patrně spíše řekli biologické) rodiče. Dítě je vychováváno ve velkém blahobytu. Kromě domnělých příbuzných dále dítě pozná i četné pochlebníky. (*Resp.* 538a). Platónův Sókratés předpokládá, že dítě, dokud by domnělé příbuzné považovalo za vlastní, uznávalo by jejich hodnoty a jich si vážilo a jich bylo poslušno, kdežto rad pochlebníků by netoliko dbalo. V okamžiku však, když by se dozvědělo, že domnělí příbuzní skutečnými příbuznými nejsou, situace by se obrátila a dítě (které je nyní již dospělým jedincem) by spíše inklinovalo k oněm pochlebníkům a domnělých příbuzných by více nedbalo (*Resp.* 539b–c). Zde ovšem hrozí nebezpečí: co kdyby ideály, které dítěti předkládají rodiče a ve kterých vyrůstá, byly správnější než jim protivné ideály pochlebníků. Tím se tedy dostáváme z obrazné části podobenství k jeho skutečnému významu. Platón upozorňuje na to, že se musí jednotlivými naukami procházet postupně

³⁹ DORTER, Kenneth. The Divided Line and the Structure of Plato's "Republic." *History of Philosophy Quarterly* [online]. [Champaign, IL]: University of Illinois Press on behalf of North American Philosophical Publications, 2004, 20. 6. 2004, 21(1), 1–20 [cit. 2021-6-29]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/27744972>

a opatrně a až teprve bude duše připravena na tu nejvyšší, může se k ní přistoupit. Zároveň ale jen ti nejlepší by se jí měli zabývat (viz níže) (*Resp.* 538d–539e).

3.2 Platónovo naukové kurikulum

Z výše řečeného tedy vyplývá, že to, co nyní nazveme Platónem rozvržené naukové kurikulum, jednak kopíruje vzestupný pohyb duše po úsečce poznání směrem k ideji dobra z *podobenství o slunci a o úsečce*, jednak připomíná *vyvádění z jeskyně*. Smyslem celého procesu vzdělávání podle Platónova naukového kurikula potom je, jak již nyní můžeme odhadnout, přivádění duše k tomu, co je trvalé, zejména k idejím.

Jak tedy souvisí vzdělání se čtyřmi oblastmi poznání podle Platónovy úsečky? Ke každé z těchto oblastí se totiž duše vztahuje jiným způsobem, každá vyžaduje zvláštní naladění (řecky *πάθημα*) duše. Oblast obrazů a stínů duše zakouší v napodobování (řecky *εἰκασία*), oblast smyslově vnímatelných věcí v důvěře (řecky *πίστις* – nikoli však ve významu křesťanské víry). Což podle Kratochvíla odpovídá běžným situacím.⁴⁰ Zahrnuje to tedy běžné obstarávání, každodenní život. Člověk v této oblasti musí *věřit*, že jsou věci skutečně takové, *jaké se jeví*. Jinými slovy, pokud se pohybujeme v této oblasti, pak víme, *že* daný jev je, ale ještě nevíme *co* a *proč* ten jev je. Neznáme totiž *nutnost*, proč se to s ním má tak a ne jinak. Teprve tam, kde jsme schopni porozumět této nutnosti, překračuje duše z oblasti viditelného do oblasti myslitelného. Oblast matematiky je přístupná rozumu (řecky *διάνοια*) a ideje zase může nazírat pouze duch (řecky *νοῦς*).

Výchova podle Platóna (dále i *paideia*) je pohybem, nikoli ve smyslu kinetickém; nejde o pohyb věcí ve světě z místa na místo – jelikož při takovém pohybu se pohybované (příliš) nemění, nýbrž ve výchově jde právě o takový druh pohybu, kdy se samo pohybované, totiž duše, proměňuje z pouhého napodobování v ducha. Tato proměna, která neprobíhá sukcesivně, nýbrž najednou, v *okamžiku*, je podstatou veškeré výchovy.

Platón v knize VII konečně rozebírá, jaké vědní obory jsou užitečné pro tzv. strážce, kteří jsou válečníky a filosofové zároveň (*Resp.* 521b).⁴¹ „*Chceš-li tedy, budeme teď zkoumati, jakým způsobem se takoví mužové v obci rodí a jak je lze vyvésti na světlo, tak jako podle pověstí někteří vystoupili z Hádu vzhůru mezi bohy.*“ (*Resp.* 521c)

⁴⁰ KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Platón a umění jeho doby: Rozluka filosofie a umění* [online]. Fond rozvoje vysokých škol č. 1180 v roce 1997, 2008, 58 s. [cit. 2021-6-16]. Dostupné z: www.fysis.cz/Texty/PlatonUmeni.rtf, s. 14–15, 49.

⁴¹ *Ústavu* je též možné interpretovat jako dialog, v němž jde o problém spravedlivé obce – tedy z politologické perspektivy. Strážci tvoří v Platónově ideálním státě třídu, která nutně musela vzniknout z důvodu zabezpečení a ochrany státu.

První z nauk je *gymnastika*, která však „*se bezpochyby zabývá tím, co vzniká a hyne, neboť dozírá na rozvoj a hnutí těla.*“ (*Resp.* 521e) Na úsečce by se tedy patrně nacházela v oboru viditelného. Jak již z antického Řecka známe, existuje dualita duše a těla a pro zdravý život je nezbytné, aby byly vyvíjeny obě složky současně. To se řecky označuje buď dvěma slovy ‚καλός‘ και ‚ἀγαθός,‘ což doslova znamená zhruba fyzicky *krásný* a duševně *dobrý*. Nebo staženě jedním slovem: καλοκαγαθία [kalokágathía]. To lze volně přeložit do latiny jako „*mens sana in corpore sano*“, což potom využil Miroslav Tyrš jako motto Sokola: „*V zdravém těle zdravý duch!*“ Materialisticky řečeno: biologicky fungující mozek dovoluje rozvoj mysli (duše), tedy vstup duše do života. Je to zjevné i z toho, že jsou-li nefunkční určité struktury mozku, je i duše invalidní. Platónovi se ale nezdá, že „*keré tělo jest zdárné, že to svou vlastní dokonalostí činí duši dobrou, nýbrž naopak, že dobrá duše svou dokonalostí činí tělo co možná nejlepším.*“ (*Resp.* 403d)

Dále je diskutována *músika*, která je *protějškem gymnastiky* v tom, že slouží duši. (*Resp.* 522a) Na Platónově úsečce bychom ji našli poblíž gymnastiky. Vzhledem k výše zmíněnému patrně o něco málo výše. Músika v tomto pojetí neznamená pouze hudbu, ale odkazuje k Músám, dcerám nejvyššího boha Dia a bohyně paměti Mnémosyné. Sám Platón mezi músická umění počítá kromě hudby též kreslení, sloh, či báje. Při výkonu músiky „*pronikají do nitra duše rytmus a harmonie a nejsilněji ji uchvacují, přinášejíce ladnost,*“ (*Resp.* 401d). Músika vzdělává strážce „*dávajíc jim svou harmonií jakousi souladnost, nikoli vědění, svým rytmem pak eurymii.*“ (*Resp.* 522a)

Tak se dojde k tomu, že ten, který by se věnoval pouze tělocviku a dbal na správnou výživu, ale o hudbu ani filosofii nejevil by žádný zájem, takový člověk by se stal nepřítelem vědy, protože by rozumové důvody (řecky λόγοι) nikdy více nebyly jeho zbraní, nýbrž násilí a divokost. Gymnastika s músikou tedy sice ještě nejsou výchovou duše, ale Platón o nich hovoří jako o dvou strunách duše, které musejí být teprve „*náležitým napínáním a popouštěním uvedeny do vespolečného souladu*“ (*Resp.* 411c–412).

„*Každá věda jest nucena míti účast*“ ve znalosti aritmetiky (řecky αριθμητική) – tedy znalosti čísel a počtů obecně. Aritmetika tedy bude další naukou, kterou se budeme zabývat. Jak Platón uvádí, tato nauka je velmi užitečná i ve válečnictví, neboť vojevůdce, který by si neuměl spočítat vojáky, by byl *tuze divný* (*Resp.* 522d). Co se týče lokalizace této nauky na ‚úsečce,‘ již se nacházíme v *oblasti myslitelného*. Glaukón dále v dialogu uvádí, že porozumění této nauce je nezbytné pro každého, *má-li vůbec býti člověkem* (*Resp.* 522e). Zde je vhodné poznamenat, že presókratičtí myslitelé hledali tzv. arché,

nějaký princip, na kterém je postaven skutečný svět. Podle pythagorejců je arché právě číslo. Jejich pojetí čísla bylo ale opět trochu odlišné od toho, jak pojmu číslo rozumíme my, novověci. Ústava v tomto místě obsahuje též kritiku pythagorejských matematiků, kteří operují s předpoklady, ale nesnaží se je vyložit a porozumět jim. Jako příklad Platónův Sókratés uvádí pythagorejskými matematiky předpokládanou nedělitelnost pojmu *jeden* (*Resp.* 525e–526a).

„*To bychom tedy měli jednu věc; podívejme se nyní na druhou, s touto související, zda snad ta se nám hodí.*“ Význam další nauky, která je v *Ústavě* v překladu od Františka Novotného nazvána *měřictví*, je podtržen faktem, že nad Platónovou Akademií byl nápis: „*Μηδείς ἀγεωμέτρητος εἰσὶτω μοι τὴν θύραν,*“ což by se asi dalo přibližně přeložit do češtiny jako: „*Nikdo negeometrický at' (mi) nevstupuje do dveří.*“⁴² To znamená, že by neměl vstoupit nikdo, kdo nezná *geometrii*, protože Platón věřil, že geometrie a matematika jsou jediným bezpečným způsobem, jak se přiblížit světu idejí.⁴³ Podle jiného výkladu má řecký výraz „*ἀγεωμέτρητος*“ širší význam odkazující na nedostatek lásky k moudrosti.⁴⁴ To, proč je tato nauka pěstována, jest poznání. O tomto poznání však platí, že jeho předmětem je *věčné jsoucno* (*Resp.* 527b). To znamená, že přestože geometrie sice využívá viditelných obrazců, ty samy nejsou její podstatou, nýbrž jejich prostřednictvím jsou myšleny vždy platné podstatné nutnosti.

„*A což na třetí místo abychom položili hvězdářství* (řecky *ἀστρονομία* – pozn. autora)?“ (*Resp.* 527d) Následně je ale správnost posazení hvězdářství na třetí místo v kurikulu zpochybněna. Odhaluje se totiž, že Platónův Sókratés geometrii míní rovinnou geometrii, tedy planimetrii. Bylo by však pošetilé do kurikula začlenit nauku zabývající se čtvrtým rozměrem, tedy rychlostí, když ještě strážci nebyli seznámeni s prostorovou geometrií, tedy se stereometrií. (*Resp.* 528a–b) Platón sám zdůrazňoval důležitost vědecké stereometrie, o čemž svědčí jeho řešení problému zdvojení čili reduplikace krychle.⁴⁵

Je možno se tázat, zda je skutečně namísto posazení hvězdářství na čtvrté místo, když podle Platónovy úsečky měli bychom se přibližovat k ideji dobra – a hvězdářství

⁴² ΠΑΤΣΙΟΜΙΤΟΥ, Σταυρούλα. «Μηδείς ἀγεωμέτρητος εἰσὶτω μοι τὴν θύρα». In: Ηλεκτρονικό Εργαστήριο Πειραματικών Μαθηματικών [online]. 2014 [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://schoolpress.sch.gr/testpat1/?p=94>

⁴³ ΓΚΟΥΝΤΟΥΒΑΣ, Χρ. Σωτηρης. *Γεωμετρικες διαδρομες γεωμετρικες διαδρομες: θεματα γεωμετριασ απο την αρχαιοτητα ως τον 20ο αιώνα*. Ελλας: Ιδιωτικη, 2015, s. 31.

⁴⁴ NOVOTNÝ, František. *O Platonovi. Díl I. – Život*. Praha: Jan Laichter, 1948, s. 102.

⁴⁵ PLATÓN. *Ústava*. 6., opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2017, s. 415, pozn. 142.

se přitom zabývá zkoumáním skutečných těles a jejich nedokonalých drah – čili by se mohlo zdát, že se vlastně jedná o krok zpět do smyslového světa namísto přibližování se k ideji dobra. Na to Platónův Sókratés nabízí odpověď řka o tělesech kosmických: „... jsou sice z věcí viditelných nejkrásnější a nejdokonalejší, že však jsou o mnoho nedokonalější než jsoucna pravdivá, než dráhy, které ve vzájemném poměru vykonává skutečná rychlost a skutečná pomalost v opravdovém čísle...“ (Resp. 529d) Chce říci, že by se mělo této nauce učit, ale jinak, než se to dnes dělá. (Resp. 529c) Právě kvůli tomu, že soudobá výuka astronomie zůstává u smyslových těles, avšak uniká jí smysl, kterým jsou „ideální poměry, skutečná rychlost a opravdové číslo,“ nikoli nedokonalé dráhy skutečných těles na nebi. Podobně jako geometrie, tedy i astronomie poskytuje podměty k dalšímu zamýšlení a prozkoumávání. (Resp. 530b)

Nyní zbývá už jen celé celé naukové kurikulum Podle Platónova Sókrata završit. Na vrchol nauk budiž dle dialogu mezi Platónovým Sókratem a Glaukónem posazena *dialektika* (řecky διαλεκτική τέχνη). V dialogu je zmíněno, že až doteď to byla vlastně jen přehra, ale dialektika, ta je teprve hledanou písní. (Resp. 531d–532a, 534e) Podle Platóna je důležité, aby vychovávaní viděli mezi naukami to, co jim je všem naukám společné bez ohledu na obsahový rozdíl. (Resp. 530d)

K celkové kompozici naukového kurikula Platón dodává, že začít se musí „zespoda“, tj. od konce *úsečky*, který se nachází v oblasti viditelného. Zároveň říká, že k samému vrcholu nauk, tedy k dialektice, nedojde zdaleka každý, je to tedy výsada elit, tj. filosofů a vládců. Také je zdůrazněno, že není dobré pouštět se do dialektiky hned. Nejprve mají být chlapci i dívky⁴⁶ vzdělávání již v mládí ve všech průpravných předmětech, než se začnou zabývat dialektikou (Resp. 536d). Platónská *paideia* spočívá v překračování nahodilostí a vede nás k tomu, co platí s podstatnou nutností. A k takovému vědění, které není nahodilé, nás dovede právě dialektika.

⁴⁶ *Ústava* je pokroková i z toho důvodu, že klade důraz na rovnoprávnost mezi muži a ženami, které mohou spravovat obec stejně dobře, věnují-li se stejným naukám stejnou měrou (Resp. 540c).

4 Patočkova *Péče o duši*

Byl by to snad hřích psátí bakalářskou práci o péči o duši v češtině a nevěnovat zároveň ani jednu z kapitol nejvýznamnějšímu českému filosofovi, který se péčí o duši zabýval, zejména ve svém díle *Péče o duši I, II a III*. Z textu jeho práce číší důvod celého jeho psaní. Patočka byl tím filosofem, který psal svá díla kvůli sobě. Tím ovšem nemyslím, že by je psal pro sebe, aby dosáhl lepšího uznání ve společnosti, četných titulů nebo něco podobného. Důvod Patočkova psaní byl prostý: psal, protože nemohl nepsat. Každý filosof, který se péčí o duši zabývá, si musí znovu klást otázku, „jak“ můžeme pečovat o svou duši. Na to odpovídá i naše A. Hogenová ve své *Starosti o duši: „Otázkami. A kam směřují ty otázky? Směřují k jednotlivci, k polis a ke světu jakožto kosmickému řádu. Tyto tři výměry starosti o duši se tradují již od Platóna a končí naším Patočkou a jeho dosud nedocenenou filosofií.“*⁴⁷

Patočka v myšlení kriticky navazuje na Platóna a snaží se jeho filosofii popularizovat. Podle Patočky ve znalostech o Platónovi zaostáváme za jinými evropskými zeměmi. Konkretizuje však způsob, jakým by měl být tento veliký myslitel antiky popularizován. Popularizovat Platóna, tedy jeho *filosofii ve vlastním slova smyslu nelze*, proto bychom v sobě měli probouzet *cit* pro to, co jest velikým. To je podle Patočky mnohem smysluplnější než popularizovat holá fakta z myslitelova života.⁴⁸ Je třeba tento cit vzbuzovat „*obratným výkladem života Platónova a těch základních pojmů jeho nauky.*“⁴⁹ Konkrétně pak Patočka hovoří například o následujících námětech „*problém sebepoznání, problém jednoty v mnohosti, problém duchovní existence...*“⁵⁰ Zároveň Patočka podotýká, že je potřebné vnímat Platónovu filosofii v kontextu jeho doby (viz kapitolu *Starověký helénský svět*).⁵¹

⁴⁷ HOGENOVÁ, Anna. *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2009, s. 6.

⁴⁸ PATOČKA, Jan. Platón a popularizace. *Péče o duši I*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 26–34

⁴⁹ PATOČKA, Jan. *Péče o duši: Soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách*. I. K vydání připravili Ivan Chvatík a Pavel Kouba. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 34.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ PATOČKA, Jan. Platón a popularizace. *Péče o duši I*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 26–34.

4.1 Vztah k Platónovi a *Negativní platonismus*

Patočka se ve svých přednáškách významně zabýval Platónovou filosofií, na kterou dále navazoval. Podle dostupných materiálů se zdá, že semestr otevíral tím, že rozebíral Platónův *Sedmý list*.⁵² Začneme tedy podle vzoru Patočky stejně tak i my a vytvoříme tak *oslí můstek* mezi tou částí práce, kde se věnujeme Platónovi, a tou, kde se zabýváme Patočkou. Co to vlastně je ta listina, kterou dnes známe pod titulem *Sedmý list*? Jedná se o dopis, který Platón adresoval Diónovým příbuzným a přátelům. Platón v něm podává svou biografii, která se týká zejména politického života a Platónových cest do Syrakús v Itálii. Ale ani z filosofického hlediska není toto dílo zanedbatelné (viz též níže). *Sedmým listem* od Platóna to však zdaleka nekončí. Jsou i další doklady o tom, jak hluboce se Patočka zabýval Platónovou filosofií. Těž u Patočky najdeme motiv nesmrtelné duše inspirovaný Platónovým *Faidónem*.⁵³ Stejně tak se zabýval i podobenstvími o slunci, o úsečce a o jeskyni podobně jako my výše (viz kapitolu *Podobenství obsažená v knihách VI a VII Platónovy Ústavy*).⁵⁴

Patočkova interpretace Platóna však kulminuje až v *Negativním platonismu*.⁵⁵ Úvodem tohoto kratšího textu Patočka uvádí, že žijeme v době, která je ovlivněná positivismem a jako taková odmítá metafyziku v návaznosti na filosofii dějin zakladatele tohoto směru, Augusta Comta.⁵⁶ Dále Patočka v tomto textu polemizuje s různými odpírači metafyziky a zkouší si představit, jaké jsou možnosti přijetí či nepřijetí metafyziky. Vlastně se v těchto úvahách pohybujeme téměř na hranici mezi filosofií a teologií, protože otázka po existenci metafyziky je částečně věcí víry. V tomto směru Patočka navazuje na Platóna a jeho ideje, protože se domnívá, že existuje něco mimo smyslově vnímatelná jsoucna.⁵⁷ Antonín Dolák k tomu říká, že ideje nelze vymezit pozitivně, proto je Patočka vymezuje negativně – říká, co nejsou.⁵⁸ A právě proto, že ideje jsou mimo realitu, mimo skutečný svět, hovoří Patočka o negativním platonismu. Podstatnou lidskou zkušeností, ze které Patočka vychází, je lidská svoboda.⁵⁹

⁵² PATOČKA, Jan. *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*. K vydání připravil Jiří Polívka. 1. vydání. Praha: OIKOYMENH ve spolupráci s nakladatelstvím FILOSOFIA, 2012, s. 7–59.

⁵³ PATOČKA, Jan. *Péče o duši II*. Praha: OIKOYMENH, 1999, s. 71–79.

⁵⁴ PATOČKA, Jan. O duši u Platóna. *Péče o duši II*. Praha: OIKOYMENH, 1999, s. 58–79.

⁵⁵ PATOČKA, Jan. *Negativní platonismus. Péče o duši I*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 303–336.

⁵⁶ Srov. PETŘÍČEK, Miroslav. *Metafyzika a E. Lévinas. Úvod do (současné) filosofie: [11 improvizovaných přednášek]*. 4., upravené vydání. Praha: Herrmann, 1997, s. 148–163.

⁵⁷ PATOČKA, Jan. *Negativní platonismus. Péče o duši I*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 303–336.

⁵⁸ DOLÁK, Antonín. *Antonín Dolák: Negativní platonismus Jana Patočky* [online]. 13. 5. 2014 [cit. 2021-7-1]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=OaijXjzvG-I&t=310s>

⁵⁹ PATOČKA, Jan. *Negativní platonismus. Péče o duši I*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 303–336.

Svoboda je pojem, který je důležitý například i pro J.-P. Sartra, který však svobodu pojímá trochu jinak než Patočka. Patočka vidí svobodu v možnosti oprostít se od předmětných věcí, od materiálního světa jako celku a v jeho překročení.⁶⁰ Aby bylo možné tento svět překročit, musíme prožít tzv. chórismos (viz níže).

4.2 Areté a pravda jako neskrytost

Αρετή je důležitým filosofickým pojmem vůbec a konkrétně ve filosofii Jana Patočky se vyskytuje opravdu velmi hojně. Co to tedy je? Areté je vnitřní potřeba dokonat v našem myšlení všechny podstaty do absolutní dokonalosti.⁶¹ Někdy se tento pojem překládá jednoduše jako *ctnost*. Takový překlad nám ale na tomto místě stačit nebude, už jen proto, že by se jednalo o anachronismus. Jako jeden z prvních tento výraz použije Homér, který jím vyzdvihuje mužské i ženské vlastnosti, i vlastnosti bohů. Pokaždé, když se o vlastnostech takto hovoří, znamená to, že je na daném místě obsažena v největší možné míře. Z jazykovědného hlediska se tedy jedná o elativ, protože vyjadřuje absolutní míru. Českým protějškem tohoto řeckého slova může být tedy „*dokonalost*“ či, jak to hezky říká D. Rybák na svých přednáškách: „*nejlepší*.“⁶²

Patočka tím pojmem však myslel něco podstatně jiného než staří Řekové: „*Αρετή není privátně individuální ctnost; je to něco pevně určeného, co se přesto děje v měnivých konkrétních situacích; je to úsilí člověka o prohlédnutí celku v zasazení do konkrétní situace.*“⁶³ Pro Patočku je tedy areté možností, jak se jedinec může propojit s universem, které však na tomto místě neznamená jen sumu všech jsoucen na světě, nýbrž *bytí* samo.⁶⁴ Jak ale bylo řečeno již výše, bytostné otázky nesměřují pouze k jednotlivci, ale též v obci, kde také můžeme sledovat pohyb směrem k *ἀρεταί*.⁶⁵

Dnes existuje mnoho teorií pravd. Například koherenční teorie pravdy, která říká, že pravdivé je to, co je platné s již platným systémem. Nebo korespondence. Ta zase funguje tak, že jako pravdivou větu pokládá takovou, jejíž obsah koresponduje se skutečností. Příklad takové věty by mohla být věta: „Nyní sedím na židli.“ Taková věta je pravdivá, jenom potud, pokud stále sedím na židli. Jakmile se zvednu, již nekoresponduje se skutečností, a je tedy nepravdivá. Řečeno s Aristotelem: „*Pravdivé je říci o něčem, co*

⁶⁰ PATOČKA, Jan. *Negativní platonismus. Péče o duši I.* Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 303–336.

⁶¹ HOGENOVÁ, Anna. *Filozofický diskurz I* [přednáška]. Praha: Pedagogická fakulta, 15. 11. 2016.

⁶² RYBÁK, David. *Profesní etika* [přednáška]. Praha: Pedagogická fakulta, 29. 11. 2017.

⁶³ PATOČKA, Jan. *Péče o duši I.* Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 33.

⁶⁴ HOGENOVÁ, Anna. *Starost o duši.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2009, s. 10.

⁶⁵ PATOČKA, Jan. *Péče o duši II.* Praha: OIKOYMENH, 1999, s. 76.

je, že to je, a o něčem, co není, že to není.“ Nebo, jak později řekne Tomáš Akvinský: „*Veritas est adaequatio rei et intellectus*“⁶⁶ Potom známe pravdu marxistickou, nietzscheovskou a v podstatě každý může mít dnes svoji pravdu. Pro Patočku (a prakticky též pro všechny jeho žáky) je pak podstatná pravda, které se říká neskrytost (řecky ἀλήθεια). Alétheia se ráda skrývá, proto ji musíme hledat. Podle antického přísloví se pravda skrývá ve víně.⁶⁷ Ale alétheiu musíme doslova vyrvat, vytrhnout ze *skrytosti*. Jméno alétheia je odvozena od řeky Zapomnění (řecky Λήθη). Tato řeka se vlévá do ještě slavnější řeky nářků jménem Στύγα (česky Styx), která je dle řecké mytologie současně božstvem a která obtéká celou říši mrtvých (viz výše). Dojít k této pravdě není vůbec jednoduché a pro její dosažení je zapotřebí mít čtyři platónské dokonalé ctnosti. Diónenés Laertios jmenuje čtyři: rozvážnost nebo moudrost (řecky σοφία), spravedlnost (řecky δικαιοσύνη), mužnost čili statečnost (řecky ανδρεία) a zdrženlivost či uměřenost (σωφροσύνη).⁶⁸ Samotná cesta za poznáním, cesta k pravdě vlastně odpovídá výstupu z jeskyně ve stejnojmenném podobenství od Platóna a míru poznání můžeme pozorovat i na Platónově úsečce (viz *Podobenství obsažená v knihách VI a VII Platónovy Ústavy*). Stupně poznání můžeme pojmenovat: jméno (řecky όνομα), definice (řecky λόγος), obraz (řecky είδωλον), pojem (řecky αλήτες δοξα) a nakonec idea, která je nejvyšší stupněm poznání. (*Ep.* VII, 342b–c).⁶⁹ Cesta k pravdě ve významu alétheia vede vždy pouze přes mezní stav, chórismos (viz níže).⁷⁰

4.3 Tři Patočkovy životní pohyby existence a chórismos

S oběma pojmy, které jsou pro Patočkovu filosofii velmi důležité, se můžeme setkat v textu jeho studie „*Přirozený svět*“ v *meditaci svého autora po třiatřiceti letech*.⁷¹ Jak uvádí náš Z. Zicha ve své disertační práci, pojem „χωρισμός“ je neuvěřitelně široký

⁶⁶ AQUINAS, Thomas a Albertus MAGNUS. *Summa Theologiae*. Olomouc: Krystal, 1937.

⁶⁷ MAIOR, Plinius. *Naturalis historia*. Do řeckého jazyka přeložil Ἀλκαῖος. Do slovenského jazyka přeložila Eleonora Vallová. Bratislava: Perfekt, 2021. 14, 141: "...volgoque veritas iam attributa vino est." Řecká podoba tohoto přísloví vypadá takto: „*Ἐν οἴνῳ ἀλήθεια*.“

Česká verze potom zní: „*Ve víně je pravda*.“

⁶⁸ LAERTIOS, Diónenés. *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*. 2. vydání. Přeložil a poznámkami opatřil univ. prof. PhDr. Antonín Kolář a po jeho smrti k tisku upravil editor doc. PhDr. Dušan Machovec, CSc. Pelhřimov: Nová tiskárna, 1995, s. 159.

⁶⁹ Srov. PATOČKA, Jan. *Péče o duši II*. Praha: OIKOYMENH, 1999, s. 81.

⁷⁰ Srov. PELCOVÁ, Naděžda. Privace jako cesta logu k sobě samému. *PAIDEIA: PHILOSOPHICAL E-JOURNAL OF CHARLES UNIVERSITY* [online]. 2019, 1. 4. 2019, 1–2(XV), 1–7 [cit. 2021-7-8]. ISSN 214-8725. Dostupné z: <https://ojs.cuni.cz/paideia/article/view/1373>

⁷¹ PATOČKA, Jan. „*Přirozený svět*“ v meditaci svého autora po třiatřiceti letech. *Fenomenologické spisy II: Co je existence*. K vydání připravili Pavel Kouba a Ondřej Švec. Praha: OIKOYMENH ve spolupráci s nakladatelstvím FILOSOFIA, 2009, s. 265–334. Sebrané spisy Jana Patočky. ISBN 978-80-7298-420-6 (OIKOYMENH, Praha). ISBN 978-80-7007-332-2 (FILOSOFIA, Praha).

a může se vyskytovat v cirka 8 *artikulacích*, které však jsou mezi sebou provázané. My se pokusíme přidržet té, která je relevantní pro Patočku, což je *zkušenost ontologické svobody*.⁷² Následující text vlastně volně navazuje na Platónovo podobenství o jeskyni (viz výše). Když je náš vězeň, malé dítě, nuceno vyjít z jeskynního přitímní na denní světlo, doprovází ho otrok, kterému si říká paidagogos. Je to tedy takový otrok, který vodí děti, kam je potřeba. V tomto případě vede dítě ven z jeskyně, avšak dochází k situaci, kdy paidagogos dítě opustí, a to pak musí dále pokračovat samo šplhaje po příkré skále. Musí si vyhmatávat tu svou vlastní cestu – nemůže jít v ničích stopách, protože kdokoli jiný by byl jinak velký a jinak silný. To, že to musí dokázat samo, je také důležitý motiv. Ale zpět k chórismu. Když tedy dítě šplhá po skále a vyhmatává si tu svou cestu, najednou se dostane do mezní situace, kdy nemůže nahoru, ale ani dolů. To je právě chórismos (z řeckého χώρα – tj. místo), mezní situace. To je to, co nám dnes tolik chybí. To, že nám něco chybí, znamená, že máme privaci. Privace je nedostatek něčeho podstatného.⁷³ Takto prožívaný chórismos potom Patočka srovnává s takzvaným „frontovým zážitkem.“ To je takový zážitek, který prožívá voják během první světové války v zákopu čekaje několik hodin na zvuk píšťalky. Je to stav, kdy si uvědomí tu absolutní *nesmyslnost* celé války. V tom okamžiku se ten chlapeček nebo ta holčička přestane bát smrti. Od té doby už se nebojí smrti a nebojí se prakticky ani ničeho jiného.

S touto problematikou velmi úzce souvisí další patočkovský pojem, kterým jsou *životní pohyby existence*, které jsou podle Patočky tři.⁷⁴

Tím prvním je pohyb zakotvení nebo též zakořenění. Každý z těchto pohybů má svého referenta. V případě pohybu zakotvení je referentem *domov* v jeho nejširším možném rozsahu. Domov může pro každého znamenat něco docela jiného. V každém případě je pro nás ale domov důležitou entitou, neboť domov je to, co nám dává určitou jistotu a především bezpečí, které potřebujeme. A o to v podstatě jde i v pohybu zakotvení; jde o osvojení si dané, výchozí žité situace, ve které se nacházíme. Zároveň, a především ale

⁷² ZICHA, Zbyněk. *Filosofie výchovy a hermeneutika chórismu* [online]. Praha, 2015 [cit. 2021-7-1]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/82620>. Disertační práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Oddělení pro vědeckou činnost. Vedoucí práce prof. PhDr. Ilona Semrádová, CSc., s. 148.

⁷³ HOGENOVÁ, Anna. Privace a její úloha v myšlení. *PAIDEIA: PHILOSOPHICAL E-JOURNAL OF CHARLES UNIVERSITY* [online]. 2011, 2020-07-20, 8(2–3), 1–24 [cit. 2021-7-3]. ISSN 214-8725. Dostupné z: <https://ojs.cuni.cz/paideia/article/view/1785>

⁷⁴ PATOČKA, Jan. „Přirozený svět“ v meditaci svého autora po třiatřiceti letech. *Fenomenologické spisy II: Co je existence*. Praha: OIKOYMENH ve spolupráci s nakladatelstvím FILOSOFIA, 2009, s. 265–334.

v tomto pohybu jde o sebezpřijetí, na základě kterého můžeme následně rozvíjet svoje vlastní možnosti existence.⁷⁵

Druhým životním pohybem existence je pohyb sebezprodloužení či sebereprodukce. Referentem je v tomto případě *země*, protože v tomto pohybu jde o ohmatávání si země a dalších jsoucen, která se na světě vyskytují a existují. V tomto pohybu poznáváme tedy věci, jsoucna, ale nikoli ještě v jejich samostatnosti, ale pouze jako to, co je nám – heideggerovsky řečeno – *zu handen*, tedy v jejich služebnosti; se jsoucím můžeme manipulovat. Prostřednictvím věcí začínáme poznávat i sami sebe, avšak sami sobě v tomto pohybu rozumíme, jako tomu, kdo obstarává své potřeby.⁷⁶

Posledním z těchto tří pohybů je pohyb průlomu a směřuje k životu v pravdě. Referentem je *absolutno*. Tento pohyb je ze všech tří pro člověka nejdůležitější a vyvažuje dva pohyby předchozí. Jde v něm o sebezpochopení. Je to takový *comingout* před sebou samým. Opět tedy jde o vztah se sebou samým, ale ne tak, jak tomu bylo v pohybu zakotvení, ve kterém shledáváme své vlastní možnosti a nemožnosti, ani tak jako v druhém pohybu, kde šlo o hledání své role, které podléhám. V tomto pohybu bychom měli dojít k tomu, jaká je podstata lidství a lidské existence, v čemž je současně obsažen pohyb směrem k universu a konečně i k samotnému bytí. Na rozdíl od předchozích dvou pohybů, kdy naše pozornost byla obrácena ke konkrétním jednotlivým činnostem, k obstarávání a obecně ke jsoucňům, ve třetím pohybu se naopak ukazuje možnost být jinak. Jak? Právě tak, že proměním svůj vztah k universu, což jde ruku v ruce i se změnou v přístupu k vlastnímu životu.⁷⁷

4.4 K výchově a vzdělávání

„*Vychovatelství je možné jedině z toho důvodu, že ψυχή za sebe odpovídá, že se ovlivňuje sama vlastními impulsy a výkony.*“⁷⁸ Patočka ve svém díle navazuje na Platóna a jak sám uvádí, je toho názoru, že filosofická díla antického Řecka nelze ignorovat, chceli někdo začít filosoficky myslet. Podle Patočky prvotní zájem o filosofické otázky u mladého člověka přichází v době, kdy začne biologicky dospívat. Zároveň však Patočka podotýká, že filosofů, kteří by dosahovali vynikajících kvalit již v mládí je jako šafránu.

⁷⁵ PATOČKA, Jan. „Přirozený svět“ v meditaci svého autora po třiatřiceti letech. *Fenomenologické spisy II: Co je existence*. Praha: OIKOYMENH ve spolupráci s nakladatelstvím FILOSOFIA, 2009, s. 265–334.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ PATOČKA, Jan. *Péče o duši: Soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách*. II. K vydání připravili Ivan Chvatík a Pavel Kouba. Praha: OIKOYMENH, 1999, s. 70.

Jako jediné dvě výjimky uvádí Schellinga a Nietzscheho, avšak připouští, že i jejich vrcholnému dílu předcházela doba přípravná.⁷⁹ A jak se dá připravit živná půda pro filosofujícího mladého člověka, to nás právě na tomto místě bude zajímat. Proč je toto důležité? No jednak proto, že v mladém věku člověk lépe nasává vědomosti (o tom viz kapitolu Podobenství o podvrženém dítěti). A potom je důležitý druhý faktor, který jsme také zmiňovali výše; totiž jaká je role učitele. Jak píše Augustin: *učitel vlastně neučí*.⁸⁰ Úloha učitele tkví v přivádění žáků k tomu, aby sami učinili vhléd do podstaty problému (viz výše). S tím je v podstatě zajedno i Patočka, který říká, že studenti musejí přebývat u platónských maieutických dialogů, aby díky umění dialektiky dosáhli toho, že najednou „*u nich přeskočí jiskra skutečné, naprosté jasnosti*.“⁸¹ Patočka se domnívá, že je zapotřebí, aby se člověk již od mladého věku oddával filosofii, protože když by se s tím nezačalo zavčas, mohlo by pak už být pozdě, jelikož lidská myšlenka „*se přesnadno otupí a přirostou klapky na oči*“,“⁸² což je ohromná škoda, protože filosofii může přinášet velkou sílu a také, s čímž by i Emanuel Rádl souhlasil: útěchu.⁸³ Vpravování se do filosofického myšlení je však věc přetěžká a mladému studentovi se musí proto připomínat, že – kantovsky řečeno: *dílo filosofie spočívá spíš v tom, že se bujné výhonky přistřihují, než v tom, že se vyhánějí*.⁸⁴

Jakým konkrétním faktům a metodám se tedy musí student podle Patočky především naučit, aby byl s to pustit se do filosofického myšlení? Nejdříve by si měl osvojit principy matematiky, kterou si velmi cenil i Platón pro její netělesnost a přesnost (viz kapitolu *Platónovo naukové kurikulum*). Dále jsou pro filosofii významné dvě přírodní vědy, totiž fyzika a biologie. Konkrétně fyzika, která jde za hranice našeho každodenního život a biologie, která se zabývá vztahem člověka k přírodě. Tyto obory byly dle Patočky nějakou dobu jedinými filosoficky významnými obory, avšak v nedávné době byl objeven ještě filosofický přínos dějepisu; konkrétně Patočka hovoří o *dějínách ducha*. Zároveň je ale nesmírně důležitý, vlastně klíčový, studentův zájem, který by měl v ideálním případě přesáhnout to, co je mu předáváno ve škole. V tom by mělo studentům

⁷⁹ PATOČKA, Jan. *Mládí a filosofie. Péče o duši I*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 119–125.

⁸⁰ AURELIUS, Augustinus. *O pořádku. O učiteli*. Přeložil Karel Svoboda. Praha: Česká akademie věd a umění, 1942, přetisk in SVOBODA, Karel. *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 179–278.

⁸¹ PATOČKA, Jan. *Mládí a filosofie. Péče o duši I*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 119–125.

⁸² Tamtéž.

⁸³ RÁDL, Emanuel. *Útěcha z filosofie* [online]. V MKP 1. elektronické vydání. Praha: Městská knihovna v Praze, 2020, 1. 7. 2020 [cit. 2021-6-7]. ISBN 978-80-274-0750-7. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/52/84/43/utecha_z_filosofie.pdf.

⁸⁴ PATOČKA, Jan. *Mládí a filosofie. Péče o duši I*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 119–125.

pomoci zpřístupnění vědeckých časopisů a dalších naukových textů. Dobré by bylo, kdyby učitelé ve svých hodinách na takové texty upozorňovali a případně si i kratší úryvek přímo ve třídě rozebrali.⁸⁵

Ale asi vůbec nejdůležitější je prý mít jazykové znalosti. Ve filosofii se totiž bez cizích jazyků neobejdeme. Ani ten nejlepší překlad totiž originál nemůže nikdy plně nahradit. Což je podle Patočky zapříčiněno tím, že filosofie používá výrazy ve svém původním významu, nikoli s dalšími nuancemi a konotacemi, jak se to děje v případě vědecké činnosti, kde jsou výrazy konvenční a specificky vytvořené pro vědecký účel. Navíc překlad může být častokrát tendenčním, a tak mohou dva různé překlady téhož originálu vyznít naprosto odlišně. Jako příklad uvádí Patočka překlady Aristotelovy *Metafyziky* do němčiny.⁸⁶

Jaké jazyky jsou konkrétně považovány za filosoficky důležité? Jako základní jazyk pro filosofii označuje Patočka řečtinu. Dále je důležitá znalost latiny, která byla jazykem filosofů ještě do 18. století. A znalost němčiny se rozumí sama sebou u filosoficky interesovaného mladého člověka. Proto je dobré, když si ten uvědomí, že jen se znalostmi svého mateřského jazyka si v této oblasti vždy nevystačí.⁸⁷

Jak vlastně číst filosofické texty? Filosofovi pro četbu textů totiž nestačí jen znalost jazyka a historických souvislostí. Filosof musí též činně spekulovat s napsaným textem. Taková četba musí být *hluboká* a soustavná. Mállokterý student si dovede vybrat vhodnou četbu sám, proto je též vhodné, aby byla od začátku někým dobře vedena. Pokud už mladý čtenář najde v nějakém filosoficky píšícím autorovi zalíbení, má číst všechna jeho díla s co největší snahou o porozumění, jaké je schopen. Neméně důležité než četba je i vedení plodných dialogů s kolegy stejného oboru. Proto musí student vyhledat komunitu spolužáků se stejným zájmem a častokrát s nimi hovořit, což je pro něj studnice další podnětů k zamyšlení.⁸⁸

⁸⁵ PATOČKA, Jan. *Mládí a filosofie. Péče o duši I.* Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 119–125.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Tamtéž.

5 Nosce te ipsum

Již snad na první hodině Úvodu do filosofického diskursu se studenti dozvídají o slavném nápise: „ΓΝΩΘΙ ΣΕΑΥΤΟΝ“ [gnóthí seautón] nad věštírny v Delfách. O významnosti samotné věštírny pro antické Řeky se u nás učí již na gymnáziích. Jaký je ale význam a smysl tohoto nápisu? Je to pro nás relevantní se o něm zde zmiňovat? Myslíme si, že určitě ano, neboť poznání sebe sama je převelký a těžko dosažitelný cíl, který před námi leží. Poznání sebe sama je vůbec tím nejtěžším ve filosofii.⁸⁹ Protože když chceme něco nebo někoho opravdu důvěrně poznat, je důležitý určitý odstup. Když například budu zírat zblízka na desku stolu, uvidím ji rozmazaně a sotva budu s to poznat, na co se vlastně dívám – musím nejprve poodstoupit a podívat se znovu. Teprve pak mohu jasně vidět, že to byla zrovna deska stolu a nikoli něco jiného. U sebe samého ale vzniká problém. Abychom sami sebe mohli poznat, bylo by pro nás výhodné, kdybychom od sebe samých mohli poodstoupit. To však není možné, a proto musíme hledat jinou cestu, jak tohoto cíle dosáhnout. A ten cíl někteří filosofové nalézají v tom, čemu se říká život *z vlastního pramene*. Pokud budeme žít z vlastního pramene, potom bude náš život *autentický*. Abychom mohli poznat to, co je nám nejvlastnější, musíme nejdříve *narazit na cizí*. Proto je dobré cestování. Nikoli však tím způsobem, jak to dnes většinou děláme: zaplatíme si plnou penzi a lehneme si na pláž u moře. Ne. Sebepoznání můžeme dosáhnout jedině zjištěním svých nejvlastnějších možností. A tyto nejvlastnější možnosti se poznávají *v napětí bytostných otázek, bytostného tázání*, což vlastnění není nic jiného než jen jiný titul pro *péči o duši*.⁹⁰ To znamená, že tyto otázky se musejí v dialogu se sebou samým *rodit*. Poprvé a naposled. Nemůžou být dopředu naplánované. Cesta k sebepoznání je tím komplikovanější, že se objevují určité požadavky na jedince, kterým se říká německy *Gestell*. Pojem *Gestell* pochází od M. Heideggera. *Gestell* je příkaz, který nás nutí bezmyšlenkovitě plnit přání tzv. *Machthábrů*. Tyto povely se dostávají i na univerzity, a to je problém. Protože původním smyslem univerzity bylo „*ad unum vertere*“ čili obrátit se k *jednomu*. Jedno, to je celek bez marga, ke kterému bychom se měli vztahovat. Dnes se ale z univerzity stává fabrika, kde se vyrábějí diplomy technickým způsobem.⁹¹

⁸⁹ HOGENOVÁ, Anna. *Jak pečujeme o svou duši?*. 2., upravené vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2009, s. 78.

⁹⁰ HOGENOVÁ, Anna. *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2009, s. 22.

⁹¹ HOGENOVÁ, Anna. *Jak pečujeme o svou duši?*. 2., upravené vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2009, s. 78.

Přes tyto překážky se však nesmíme vzdát, nesmíme tomu podléhat a namísto toho se musíme snažit dále býti v jednoduché jednotě s pravdou a bytím. A jediné, co nám k tomu může dopomoci je ona péče o duši, kterou se zde celou dobu zabýváme.

Závěr

V bakalářské práci jsme sledovali fenomén ‚péče o duši‘ u Platóna a jeho následovníků, zejména u našeho českého Jana Patočky. Abychom mohli Platónovu pojetí duše lépe porozumět, bylo nejprve nutné se uvést do kontextu doby tohoto myslitele. Hlavním cílem této práce bylo připomenout Platónovo naukové kurikulum v dnešní době, kdy se pomalu zapomíná na smysl vzdělávání a mnohem častěji je kladen zřetel na jeho provoz.

Proto jsme představili jednoduchou jednotu výchovných oborů Platónova kurikula, které jsme dále rozpracovávali spolu s některými zahraničními filozofy, kteří se již dříve touto problematikou zabývali. Dále jsme se zabývali fenoménem péče o duši v pojetí jednoho z nejvýznamnějších českých filozofů, Jana Patočky.

Proč jsme se v druhé části bakalářské práce zabývali filozofií Jana Patočky? To proto, že tento významný český myslitel se zabýval péčí o duši a myslíme si, že jeho dílo je pro nás na katedře OVF velmi podstatné. Jan Patočka se ve svém díle zabýval konkrétně těmi částmi Platónovy filozofie, které jsou pro naši práci podstatné, tj. *Podobenství obsažená v knihách VI a VII Platónovy Ústavy* a dále i celým Platónovým dílem. Částečně se dotýká i důležité jednoduché jednoty naukových oborů Platónem navrženého kurikula, které tvoří velmi podstatnou část této práce.

Z výše napsaného jsme nakonec učinili závěr, že epimeleia, neboli péče o duši je velmi důležitá nejen při výchově a vzdělávání, nýbrž v celém životě lidském a že v ní nesmíme ustát ani, když na nás jsou *Machthäbry* vyvíjeny tlaky, abychom podlehlí jejich *Gestellum*.⁹² Především pak jsme se zaměřovali na otázku vzdělávání a výchovy v mladém věku života, protože to je doba, kdy podle Jana Patočky je člověk nejlépe formovatelný.⁹³ Proto tedy tato bakalářská práce nabádá a vybízí k péči o duši a ke snaze porozumět si a poznat sám sebe, k čemuž především výchova a péče o duši napomáhají.

⁹² HOGENOVÁ, Anna. *Jak pečujeme o svou duši?*. 2., upravené vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2009, s. 78.

⁹³ PATOČKA, Jan. *Mládí a filozofie. Péče o duši I*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 119–125.

Seznam zkratk Platónových děl

<i>Ap.</i>	<i>Apologia Socratis</i>	Obrana Sókrata
<i>Ep.</i> *	<i>Epistulae</i>	Listy
<i>Phaedr.</i>	<i>Phaedrus</i>	Faidros
<i>Phd.</i>	<i>Phado</i>	Faidón
<i>Resp.</i> *	<i>Respublica</i>	Ústava

* Za tuto zkratku na významných místech připojujeme ještě římskou číslovku, která odkazuje na konkrétní list nebo knihu v případě *Ústavy*.

Seznam použité literatury

ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filosofie*. 3. vydání, 2. v Portálu. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-727-5.

AQUINAS, Thomas a Albertus MAGNUS. *Summa Theologiae*. Olomouc: Krystal, 1937.

AURELIUS, Augustinus. *O pořádku. O učíteli*. Přeložil Karel Svoboda. Praha: Česká akademie věd a umění, 1942, přetisk in SVOBODA, Karel. *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 179–278.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. 26. (17. opravené) vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2019.

BRÖCKER, Walter. Platons ontologischer Komparativ. *Hermes* [online]. [Stuttgart]: Franz Steiner Verlag, 1959, 1959-12, 87(4), 415–425 [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/4475085>

DOLÁK, Antonín. *Antonín Dolák: Negativní platonismus Jana Patočky* [online]. 13. 5. 2014 [cit. 2021-7-1]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=OaijXjzvG-I&t=310s>

DORTER, Kenneth. The Divided Line and the Structure of Plato's "Republic." *History of Philosophy Quarterly* [online]. [Champaign, IL]: University of Illinois Press on behalf of North American Philosophical Publications, 2004, 20. 6. 2004, 21(1), 1–20 [cit. 2021-6-29]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/27744972>

HOGENOVÁ, Anna. *Co je to jednoduchost?* [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/507742/mod_resource/content/1/Anna%20Hogenov%C3%A1-Co%20je%20to%20jednoduchost.pdf

HOGENOVÁ, Anna. *Filozofický diskurz I* [přednáška]. Praha: Pedagogická fakulta, 15. 11. 2016.

HOGENOVÁ, Anna. *Jak pečujeme o svou duši?*. 2., upravené vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7290-395-5.

HOGENOVÁ, Anna. *K „usebírání“* [online]. [cit. 2021-04-09]. Dostupné z: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/508974/mod_resource/content/1/Anna%20Hogenov%C3%A1-K%20useb%C3%ADr%C3%A1n%C3%AD.pdf

HOGENOVÁ, Anna. Privace a její úloha v myšlení. *PAIDEIA: PHILOSOPHICAL E-JOURNAL OF CHARLES UNIVERSITY* [online]. 2011, 2020-07-20, 8(2–3), 1–24 [cit. 2021-7-3]. ISSN 214-8725. Dostupné z: <https://ojs.cuni.cz/paideia/article/view/1785>

HOGENOVÁ, Anna. *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2009. ISBN 978-807-2903-931.

JIRÁKOVÁ, Karolína. *Aristotelova teorie poznání: zaměření na induktivní metodu a její reflexi současnými autory* [online]. Plzeň, 2019 [cit. 2021-7-10]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/11025/37681>. Disertační práce. Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce doc. RNDr. Josef Moural, Ph.D.

KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Platón a umění jeho doby: Rozluka filosofie a umění* [online]. Fond rozvoje vysokých škol č. 1180 v roce 1997, 2008, 58 s. [cit. 2021-6-16]. Dostupné z: www.fysis.cz/Texty/PlatonUmeni.rtf

KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Platónovo podobenství o úsečce; jejíž díly jako mapa zobrazují veškerenstvo* [online]. 2008. [cit. 2021-6-16]. Dostupné z: <http://www.fysis.cz/Texty/Pracovna/usecka.htm>

MAIOR, Plinius. *Naturalis historia*. Do řeckého jazyka přeložil Αλκαῖος. Do slovenského jazyka přeložila Eleonora Vallová. Bratislava: Perfekt, 2021, 912 s. ISBN 9788082260130.

MOORE, Thomas. *Kniha o duši: pohled hlubinné psychologie a spirituálních tradic na problémy všedního života*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8529-6.

NOVOTNÝ, František. *O Platonovi. Díl I. – Život*. Praha: Jan Laichter, 1948. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných.

NOVOTNÝ, František. *O Platonovi. Díl II. – Dílo*. Praha: Jan Laichter, 1948. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných.

PATOČKA, Jan. „Přirozený svět“ v meditaci svého autora po třiatřiceti letech. *Fenomenologické spisy II: Co je existence*. K vydání připravili Pavel Kouba a Ondřej Švec. Praha: OIKOYMENH ve spolupráci s nakladatelstvím FILOSOFIA, 2009, s. 265–334. Sebrané spisy Jana Patočky. ISBN 978-80-7298-420-6 (OIKOYMENH, Praha). ISNB 978-80-7007-332-2 (FILOSOFIA, Praha).

PATOČKA, Jan. *Péče o duši: Soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách*. I. K vydání připravili Ivan Chvatík a Pavel Kouba. 1. vydání. Praha: OIKOYMENH, 1996. Sebrané spisy Jana Patočky. ISBN 80-860-0524-0. První díl obsahuje statí z let 1929–1952 a nevydané texty z padesátých let.

PATOČKA, Jan. *Péče o duši: Soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách*. II. K vydání připravili Ivan Chvatík a Pavel Kouba. 1. vydání. Praha: OIKOYMENH, 1999. ISBN 80-860-0591-7. Druhý díl obsahuje statí z let 1970–1977 a nevydané texty a přednášky ze sedmdesátých let.

PATOČKA, Jan. *Péče o duši: Soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách*. III. K vydání připravili Ivan Chvatík a Pavel Kouba. 1. vydání. Praha: OIKOYMENH, 2002. ISBN 80-7298-054-8. Třetí díl obsahuje kacířské eseje a filosofii dějin, varianty a přípravné práce z let 1973–1977 a dodatky k Péči o duši I a II.

PATOČKA, Jan. *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*. K vydání připravil Jiří Polívka. 1. vydání. Praha: OIKOYMENH ve spolupráci s nakladatelstvím FILOSOFIA, 2012. ISBN 978-80-7298-476-3 (OIKOYMENH, Praha). ISNB 978-80-7007-374-2 (FILOSOFIA, Praha).

PELCOVÁ, Naděžda. Privace jako cesta logu k sobě samému. *PAIDEIA: PHILOSOPHICAL E-JOURNAL OF CHARLES UNIVERSITY* [online]. 2019, 1. 4. 2019, 1–2(XV), 1–7 [cit. 2021-7-8]. ISSN 214-8725. Dostupné z: <https://ojs.cuni.cz/paideia/article/view/1373>

PETŘÍČEK, Miroslav. *Úvod do (současné) filosofie: [11 improvizovaných přednášek věnovaných významným osobnostem filosofie 20. st. E. Husserlem počínaje a J. Derri-
dou konče.]* 4., doplněné vydání. Praha: Herrmann, 1997. ISBN 978-80-8003-305-7.

- RÁDL, Emanuel. *Útěcha z filosofie* [online]. V MKP 1. elektronické vydání. Praha: Městská knihovna v Praze, 2020, 1. 7. 2020 [cit. 2021-5-12]. ISBN 978-80-274-0750-7. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/52/84/43/utecha_z_filosofie.pdf.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques. *J. J. Rousseau a jeho pedagogický odkaz: výbor z pedagogického díla*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967.
- RYBÁK, David. *Fenomenologické redukce a vzdělání*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. Filosofie (Karolinum). ISBN 978-80-246-4336-6.
- RYBÁK, David. *Profesní etika* [přednáška]. Praha: Pedagogická fakulta, 29. 11. 2017.
- SOKOL, Jan a Petr VIZINA. *Jak pečovat o duši | Jan Sokol* [online]. Meltingpot, 2020, 15. 12. 2020 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=JmN4HhIgx-g>
- SOKOL, Jan. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. 6., rozšířené vydání (ve Vyšehradu 4.). Praha: Vyšehrad, 2010, 368 s. Moderní myšlení. ISBN 978-80-7429-056-5.
- WHITEHEAD, Alfred. *Process and Reality*. London: PEARSON, 1979, 448 s. ISBN 0029345707.
- WYLLER, Egil Anders. *Pozdní Platón: tübingenské přednášky 1965*. Praha: P. Rezek, 1996. ISBN 80-860-2700-7.
- ZICHA, Zbyněk. *Filosofie výchovy a hermeneutika chórismu* [online]. Praha, 2015 [cit. 2021-7-1]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/82620>. Disertační práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Oddělení pro vědeckou činnost. Vedoucí práce prof. PhDr. Ilona Semrádová, CSc.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ. *O duši*. Přeložil a vysvětlivkami opatřil P. J. Vychodil. Brno: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1885.

ΓΚΟΥΝΤΟΥΒΑΣ, Χρ. Σωτηρης. *Γεωμετρικες διαδρομες γεωμετρικες διαδρομες: θεματα γεωμετριασ απο την αρχαιοτητα ωσ τον 20ό αιωνα*. Ελλασ: Ιδιωτικη, 2015, 276 s. ISBN 9789609375658.

ΛΑΕΡΤΙΟΣ, Διογένης. *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*. 2. vydání. Přeložil a poznámkami opatřil univ. prof. PhDr. Antonín Kolář a po jeho smrti k tisku upravil editor doc. PhDr. Dušan Machovec, CSc. Pelhřimov: Nová tiskárna, 1995. ISBN 80-901-9163-0.

ΠΑΤΣΙΟΜΙΤΟΥ, Σταυρούλα. «Μηδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσὶτω μοι τὴν θύρα». In: Ηλεκτρονικό Εργαστήριο Πειραματικών Μαθηματικών [online]. 2014 [cit. 2021-6-20]. Dostupné z: <https://schoolpress.sch.gr/testpat1/?p=94>

ΠΛΑΤΩΝ. *Euthyfrón, Obrana Sókrata, Kritón*. Z řeckého originálu přeložil František Novotný. Páté, opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2005. ISBN 80-729-8140-4.

ΠΛΑΤΩΝ. *Faidón*. Přeložil a vysvětlivkami opatřil František Novotný. Šesté, opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2005. ISBN 80-7298-158-7.

ΠΛΑΤΩΝ. *Faidros*. Přeložil a vysvětlivkami opatřil František Novotný. Sedmé, opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2014. ISBN 978-80-7298-510-4.

ΠΛΑΤΩΝ. *Listy*. Přeložil a vysvětlivkami opatřil František Novotný. Páté, opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2020. ISBN 978-80-7298-237-1.

ΠΛΑΤΩΝ. *Ústava*. Přeložil a vysvětlivkami opatřil František Novotný. Šesté, opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1.